Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı

TÜRKİYE'DE NEOLİTİK DÖNEM

yeni kazılar, yeni bulgular

Yayına Hazırlayanlar **MEHMET ÖZDOĞAN - NEZİH BAŞGELEN**

ARKEOLOJİ VE
SANAT YAYINLARI

M. Özdoğan - N. Başgelen **TÜRKİYE'de NEOLİTİK DÖNEM** Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007 - s. 237-253

TEPECİK-ÇİFTLİK

Erhan BIÇAKCI - Ç. ALTINBİLEK ALGÜL - S. BALCI - M. GODON

Tepecik-Çiftlik Höyüğü, Orta Anadolu Platosu'nun güneyinde, Kapadokya Bölgesi'nin güneybatısında, Lakonia Bölgesi sınırlarına yakın bir konumda, çevreye kapalı bir ovanın güneydoğu kenarında yer alır. Melendiz silsilesinin ortasındaki Melendiz Havzası'nda, Çiftlik Ovası'nın yerinde Pleistosen dönemde bir krater gölü bulunduğu, bu gölün Holosen dönemi başlarından itibaren ponza ve külden oluşan alüvyonla dolarak ovaya dönüştüğü bilinmektedir (Todd 1980: 116; Balkan Atlı-Cauvin 1998: 220). Günümüzde seviyenin en alçak olduğu ovanın orta kesimlerinde zemin suyu seviyesi hâlâ yüzeye çok yakın kotlardadır. Melendiz silsilesi, bir krater ovasını çevreleyen ve yükseklikleri 3.268 ile yaklaşık 2000 m arasında değişen Hasan Dağı, Melendiz Dağı, Keçiboyduran Dağı, Bozdağ ve Göllü Dağ gibi formasyonlardan oluşur. Melendiz silsilesi, bir yandan doğuda Mio-Pliosen ile Pleistosen dönemler arasındaki volkanik faaliyetlerle biçimlenmiş olan ve Kapadokya Volkanik Bölgesi olarak da adlandırılan Acıgöl-Ecemiş Dağ ve Erciyas volkanik formasyonlarının, batıda ise Konya Ovası güneyinde uzanan Karadağ, Karacadağ formasyonlarının da bir parçasıdır.

1966 yılında Ian Todd tarafından bulunan (Todd 1966: 105, 107, 1980: 44) Tepecik-Çiftlik Höyüğü, kesin sınırları saptanabilen kesiminde, 300 x 170 m boyutlarında bir alanı kaplamaktadır; oval biçimli bir koni ve bu koninin güneydoğusunda yer alan bir terastan oluşan höyüğün uzun aksı kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanmaktadır (Fig. 1). Höyüğün en yüksek noktasının çevre ovadan yüksekliği 4 ilâ 9,6 m arasında değişmektedir (Fig. 2). Bu kesimde höyük 33.300 m^2'lik bir alanı kaplamaktadır. Kesin sınırları saptanan bu kesim dışında, höyüğün güneyindeki tarlalarda yüzey buluntuları geniş bir alana yayılmış olarak bulunmaktadır. Bu alanın sulu tarım yapmak amacıyla düzlendiği ve höyük dolgusunun dağıtıldığı bilinmektedir[1]. Bu kesimde höyüğün kesin sınırları ancak yapılacak sondajlarla saptanabilecektir. Yüzey buluntularının dağılımına göre yapılabilecek bir tahminle höyüğün bu kesimde yaklaşık 30.000 m^2 boyutlarında bir alanı daha kapladığı söylenebilir; bu durumda tüm höyüğün 6 hektar civarında olduğu tahmin edilmektedir[2].

2000 yılından bu yana sürdürülen çalışmalarda yaklaşık 750 m^2 genişliğinde bir alan kazılmıştır (Fig. 1). Höyüğün kuzey yamacındaki ufak bir açma dışında tüm açmalar höyük zirvesi çevresinde yer almaktadır. Bu ana alanda, tepe '0' noktasına göre, ulaşılmış en derin düzlem yaklaşık 4 m'dir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda höyükte dört dönem bulunduğu tespit edilmiştir. En üstte Geç Roma-Bizans (1. tabaka) dönemlerine ait birkaç mezar açılmıştır[3]. Kazı alanının kuzeydoğu kesiminde Orta Kalkolitik (2. tabaka), açılan alanın

1 Tarlada yapılan su borusu sondajında, çok dar bir alanda, yaklaşık 1,5 m derinlikte taş duvar ve Neolitik döneme ait çanak çömlek kalıntılarına rastlanmıştır.

2 Bölgede bulunan diğer yerleşmelerin boyutları yaklaşık olara şöyledir: Aşıklı Höyük 7 ha; Köşk Höyük 1 ha; Çatalhöyük-Doğu 12.5 ha; Can Hasan III 1 ha.

3 Yöre halkı, höyük üzerinde kesme taştan inşa edilmiş bir yapı bulunduğunu, yapının sökülerek taşlarının yeni binaların inşasında kullanıldığından bahsetmektedir. 1966 yılında I. A. Todd tarafından yayınlanan tek fotoğrafta böyle bir yapı görülmemektedir (Todd 1980: fig. 23); söz konusu yapı veya yapılar bu tarihten önce kaldırılmış olmalıdır.

hemen tümünde İlk Kalkolitik (3. tabaka) ve hemen altında da Neolitik dönem tabakaları (4 ve 5. tabakalar) ortaya çıkartılmıştır.

ORTA KALKOLİTİK DÖNEM

2. tabaka kazı alanının kuzeybatı kesiminde, 17I açmasının tümünde, 16I açmasının doğusunda ve 17J açmasının kuzeyinde, yaklaşık 100 m^2 boyutlarında bir alanda gri küllü, yanıklı bir alan ortaya çıkartılmıştır (Fig. 3). Geniş bir çukur görünümündeki bu dolgu içerisinde bulunmuş olan çok sayıdaki büyük boy taş herhangi bir yapı kalıntısına ait yıkıntılar olmayıp bu alana atılmış gibi görünmektedir. Diğer yandan, düzenli bir yapı planı oluşturmamakla birlikte çok sayıda büyük, uzun taşın dik durumda bulunmuş olması burada farklı bir yapılanma bulunduğunu da düşündürmektedir. İlk Kalkolitik dönem taş duvarlarında kullanılan nispeten düzgün, yassı taşlardan farklı olan bu taşların dal, çalı çırpı gibi hafif organik malzeme ile inşa edilmiş yapılarda kullanılmış oldukları, gri küllü dolgunun da bu organik malzemeye ait olduğu düşünülebilir. Bu alanda bulunmuş olan çanak çömlek bölgede "Gelveri" tipi olarak bilinmekte ve Orta Kalkolitik döneme tarihlenmektedir (Fig. 31, 30m-n). Benzer malzeme höyüğün diğer açmalarında yüzey toprağında ve üst seviyelerde dağınık ve seyrek olarak ele geçmiştir. Bu döneme ait dolgunun höyükte yapılan zirai faaliyetler ve yapı taşı alınması nedeniyle yapılan kazılarla büyük ölçüde yok olduğu anlaşılmaktadır.

İLK KALKOLİTİK DÖNEM

İlk Kalkolitik dönem (3. tabaka) yapılanmasında oldukça dinamik bir süreklilik olduğu yapılarda tespit edilen yapı evreleri, ekler ve yenilemelerden anlaşılmaktadır (Fig. 3-5). Aşağıda daha ayrıntılı olarak anlatılacağı gibi, yerleşme tek yapılardan ve bir yapı çekirdeği etrafında inşa edilen eklemelerle gelişen yapı kümelerinden oluşmaktadır (Fig. 5). Zaman zaman tek yapıların arasında uzanan sokak/geçit benzeri aralıkların, açık alanların bloke edilerek kapatıldığı anlaşılmaktadır. "Yatay tabakalanma" olarak adlandırabileceğimiz bu gelişim süreci bir tabaka boyunca, hem farklı yapılar/yapı kümeleri arasında hem de aynı yapı/yapı kümesi içerisinde farklı zamanlarda gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Tabakalanma oluşturulurken öncelikle yatay tabakalanmada eş zamanlı ve birbirini takip eden değişimler, ardından alt evreler ve tabakalar ve son olarak da ana evreler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yaklaşık 650 m^2 boyutlarında bir alanda ortaya çıkartılmış olan İlk Kalkolitik döneme ait şimdilik iki ana evre ve toplam altı tabaka tespit edilmiştir (Fig. 3-4). Merkez kazı alanının hemen hemen tümünde İlk Kalkolitik dönemin "Üst Evresi" (Fig. 3-4), alanın kuzeybatı köşesinde, 16I açmasında ve alanın güneyinde, 16-17K açmalarının güney bitiminde de "Alt Evresi" ortaya çıkartılmıştır. Yapılar, özellikle Alt Evre'de, Neolitik dönemin eğimli dolguları kısmen düzlenerek inşa edilmiştir.

İlk Kalkolitik dönemin Alt Evresi'nde merkez kazı alanının batı yarısında kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan 6-7 m genişliğinde bir açık alan/geçidin doğu ve batı kenarları boyunca yer alan yapılardan oluşan bir yerleşme düzeninden bahsedilebilir (Fig. 4). Üst Evre başlarında da aynı yerleşme düzeninin devam ettiği, daha sonra ana yapılara eklenen bölümlerin (AD mekânı) açık alan/geçidi işgal etmeye başlayarak daralttığı ve bu alanın genişliğinin 4 m'ye kadar indiği anlaşılmaktadır. Üst Evre'nin son tabakasında, İlk Kalkolitik dönem sonunda, bir yandan açık alan işgalinin devam ettiği (A yapısı), bir yandan da açık alanın/geçidin kuzey bitiminin kapatılarak (L, M, N yapıları) tüm alanın üç tarafı kapalı bir

avluya dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır.

Ortaya çıkartılmış olan yapılar farklı plan özellikleri gösterir ve iki gruba ayrılabilir: tek geniş odalı yapılar (örneğin O yapısı) (Fig. 3-4, 8-10) ve çok odalı yapılar (P-Q-R yapısı) (Fig. 3-4, 11-12). Tek geniş odalı yapıların bazılarının iç alanlarının sonradan ince duvarlarla bölmelere ayrıldığı (U yapısı) (Fig. 3-4) veya platform, taş döşeme gibi tabanda oluşturulan yükseklik farklılıkları ile (D yapısı) (Fig. 3, 5, 14) kullanım alanlarının birbirlerinden ayrıldığı veya belirlendiği anlaşılmaktadır. Çok odalı yapı tipi için tek örnek kazı alanının batı bitiminde kısmen ortaya çıkartılmış olan P-Q-R yapısıdır. İç alanın yapı inşa edilirken bölümlendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yaklaşık 1 m^2 boyutlarındaki ufak mekânların hangi amaçla kullanıldığı ve bu ilginç yapının işlevi henüz bilinmemektedir.

Yapılar taş subasman üzerine kerpiç duvarlar ile inşa edilmiştir. Ortalama genişlikleri 0,5 m olan taş subasmanlar en az iki, en fazla altı sıra yükseklikte yapılmıştır. Çoğunlukla yassı ve birkaç kenarı düzgün yüz veren taşların kullanıldığı duvarlarda yaygın olarak "kabuk duvar" örgüsü kullanılmıştır. Birçok duvar iki dizi arasında boşluk bırakılmadan örülmüş, bazılarında ise arada kalan boşluklar yumruk büyüklüğünde taşlarla doldurulmuştur. Duvar örgülerinde sık sık taşların kuyruklamasına (enine) yerleştirilmesi ile duvar örgüsünün güçlendirildiği görülür. Çoğu duvar köşelerinde nispeten büyük, hatta bazı yerlerde oldukça büyük köşe taşları kullanılmıştır. Duvar taşları katkısız killi çamurdan yapıldığı anlaşılan bir harç ile birleştirilmiştir. Birçok subasman duvarında üst sıra örgüsü düzgün bir üst düzlem oluşturacak şekilde bitirilerek üstündeki kerpiç duvara yatak oluşturmuştur. Birkaç ufak parça dışında taş subasman duvarları üzerinde *in situ* kerpiç duvar kalıntısı bulunamamıştır. Eldeki bulgulardan anlaşıldığına göre kerpiç duvarlar arada ahşap hatıl ve benzeri malzeme kullanılmadan doğrudan subasman duvar yatağı üzerine inşa edilmiştir. Kerpiç duvarların varlığı yapı içleri ve çevresindeki yapı molozlarından anlaşılmaktadır. Bu kalıntılar arasında tuğla kalıntısına henüz rastlanmamış olması duvarların yığma veya kalıp duvar tekniği ile yapılmış olduklarını düşündürmektedir. Yapı içlerinde ocak, fırın, tandır gibi ateş yerleri ve "petekler" (Fig. 13) sık rastlanan yapı öğeleridir.

İlk Kalkolitik döneme ait birkaç gömüt ortaya çıkartılmıştır. Dönemin alt tabakalarında gömütler tek başlarına *hocker* pozisyonunda gömülmüş ve yanlarına hediye bırakılmamıştır; tümü birincil gömütlerdir. 17I açmasında yine dönemin alt tabakalarına ait ilginç bir gömütte gövdelerinden ayrılmış üç kafatası ve birkaç uzun kemik düzgün bir şekilde yanyana yerleştirilmiş olarak bulunmuştur (Fig. 23). Dönemin üst tabakalarında yaygın olarak ikincil gömütler bulunmuştur. Birkaç gömütnün yer aldığı ikincil gömülerde ölü hediyesi olarak obsidyen aletler, boynuz, taş balta, sıradan çanaklar ve bezemeli çanaklar bırakılmıştır. Aynı tabakada görülen bir başka gömüt tipinde farklı çanak çömleklere ait kırılmış kabartma bezemeli parçalar toplanarak ölülerin yanlarına bırakılmıştır; bunlar genellikle ikincil gömütlerdir.

NEOLİTİK DÖNEM

Neolitik dönem tabakalarına (4 ve 5. tabakalar) 16-17 J-K ve olasılıkla 16I açmalarında yapılan çalışmalarda ulaşılmıştır (Fig. 3, 6-7, 19, 24). 16K açmasında, İlk Kalkolitik dönemin ilk evrelerinde açık alan olarak kullanılmış dolgunun altında, yaklaşık 2 m'den itibaren İlk Kalkolitik dönem tabakalarından farklı olduğu anlaşılan açık sarı renkli, milli, steril görünümlü, yaklaşık 80 cm kalınlığında, çok az sayıda buluntunun ele geçtiği bir dolguya ulaşılmıştır (Fig. 7). 4. tabaka olarak adlandırılan bu tabakada özellikle açmanın doğu ve güney kesimlerinde 16 adet gömüt ortaya çıkartılmıştır (Fig. 18). Oldukça sağlam durum-

daki iskeletler, çoğunun başı güneye, bir kısmının ise kuzeye bakacak şekilde ve *hocker* pozisonunda yerleştirilmiştir (Fig. 21). Gömütlerin bazılarının yanına ufak bir çömlek ve birkaç boncuk gibi ölü hediyeleri bırakılmıştır.

16J açmasında tespit edilen dokuz bireyden dördünün erişkin, ikisinin çocuk, üçünün de bebek olduğu anlaşılmıştır. Bazı gömütlerde sadece uzun kemikler bulunmuş, kafatasları ele geçmemiştir; bazılarında erişkin ve bebek iskeletlerinin bir kısım kemikleri karışık durumda bulunmuştur. Bu alanda ortaya çıkartılan çocuk gömütlerinden bir tanesi çömlek içine gömülü ve yanında celt, boncuk gibi birkaç ölü hediyesi ile birlikte bulunmuştur (Fig. 20). Bu alanda yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Ele geçen buluntular 16J ve K açmalarının 4. tabakada gömü alanı olarak kullanılmış olduğunu göstermektedir. Gömütlerin bir kısmı ikincil gömütlerdir ve olasılıkla ilk gömüldükleri yerlerden çıkartılarak birkaç birey tekrar birlikte gömülmüştür. Bu tür ikincil gömütlerde bireylerin birçok kemiği eksiktir (Fig. 22).

17J ve 17K açmalarında ortaya çıkartılan 4. tabaka kalıntıları oldukça bozuk durumdadır (Fig. 7); taş subasman duvarlarının en alt sıraları korunmuştur. İki evreye ait olduğu anlaşılan yapı kalıntılarından kuzeyde, 17J açmasında güneybatı köşesi ortaya çıkartılmış olan AL yapısı, ilk evre olan, 4.2 evresine aittir. 3. tabaka duvarlarından farklı olarak, dış dizisi uzunlamasına yerleştirilmiş yassı büyük boy, iç dizisi ise nispeten daha ufak ve enlemesine (kuyruklamasına) yerleştirilmiş taşlarla yapılmış, iki dizi arasında kalan boş alanlar da ufak boy taşlarla doldurulmuştur. Yapının güneyinde birbirine paralel uzanan iki duvar kalıntısı yapının bu kesimde birkaç kez yenilenmiş olduğunu düşündürmektedir. Mekânın içerisinde, bir kısmı açma doğu kenarı altında kalan bir ateş yerine ait taban kalıntıları ortaya çıkartılmıştır. Birçok kez yenilendiği anlaşılan, altı çakıl taşı, üstü kalın kerpiç çamuru döşeli, en üstü ise ince sıvalı bu taban kalıntılarını çevreleyen duvar kalıntıları bulunamamıştır. Ateş yerinin platform benzeri bir yükselti üzerinde yer aldığı, sıvalı tabanın bu yükseltinin kenarından alçalarak mekân içerisinde devam ettiği anlaşılmıştır. Ocak yerinin hemen güneyinde, kısmen açma doğu profili içerisinde kalan, İki ilâ altı aylık bir bebeğe ait olduğu tespit edilen gömüt, düz kenarlı, silindirik biçimli bir çömlek içerisine yerleştirilmiştir; çömleğin dibinde, çömleğe yapışık ve çok bozuk durumda tespit edilen izler bebeğin hasır veya kumaş benzeri bir örtü ile sarıldığını düşündürmektedir. Aynı açmada, AL yapısından 30-40 cm yüksekte bir sonraki 4.1 evresine ait bir başka bozuk yapı kalıntısının (AM) güneydoğu köşesi ortaya çıkartılmıştır. Doğu-batı aksında genişliği 4,5 m olan yapının kuzey bitimi tamamen tahrip olmuştur.

17J açmasındaki yapı kalıntılarından 5,5-6 m genişlikte bir açık alanla ayrılan, aynı tabakaya ait ayrı bir yapı grubu 17K açmasında ortaya çıkartılmıştır. Burada AJ olarak adlandırılan bir yapının kuzeybatı köşesi ile yapı köşesine bitişik ve doğu-batı yönünde uzanan bir bahçe duvarına ait kalıntılar bulunmuştur. Alt sırası korunagelmiş olan AJ yapısının taş subasman duvarı, AL yapısındakine benzer bir teknikle, duvarların dış sıralarında hem uzunlamasına, hem de enlemesine yerleştirilmiş yassı büyük taşlar ve aralarına yerleştirilmiş daha ufak taşlarla inşa edilmiştir. Yapı içerisinde yangınla yıkılmış taş ve yanık kerpiç dolgusu altında çok miktarda yanmış ahşap kalıntısı ortaya çıkartılmıştır. Bu kalıntılar yıkılmış bir dam veya duvar konstrüksüyonuna ait olabileceği gibi taban seviyesinde yer alan bir konstrüksüyona da ait olabilir. Mekân çok ufak bir alanda kazılabilmiş olduğundan henüz kesin bilgi edinilememiştir.

AJ yapısının batısındaki alanın, etrafı sınırlandırılmış bir açık alan olarak kullanılmış olduğu anlaşılmıştır. AJ yapısının kuzeybatı köşesinden itibaren batıya uzanan bir bahçe duvarı bu açık alanı kuzeyden sınırlandırmaktadır; alanın güney sınırı kazı alanı dışında kaldığı için

bilinmiyor. Bahçe duvarının batıya devamında güneye doğru bir kıvrım yaparak devam ettiği görülür; bu kavis, duvarın çevirdiği alanın bir yükselti olduğunu ve duvarın da bu yükseltinin yamaç eğimine uygun yapıldığını düşündürmektedir. Duvarın iki yapı evresi bulunmaktadır; ilk evresine ait kalıntıların AJ yapısının kuzeybatı köşesine bitişik olarak yaklaşık 4 m'lik bir kısmı korunmuştur. İkinci yapı evresinde ilk duvarın hemen kuzeyine, önceki duvar ile hemen hemen aynı yönde ikinci bir duvar inşa edilmiştir. Bu ikinci duvarın yaklaşık 10 m uzunluğunda bir kısmı korunagelmiştir. Bina duvarlarından farklı bir teknikle inşa edilmiş yaklaşık 50 cm genişliğindeki duvarın dış yüzü daha düzgün yüz verecek biçimde, taşların nispeten daha özenli yerleştirilmesi ile yapılmışken, arka yüzü daha özensiz yapılmıştır. Bu bahçe duvarında, yapı duvarlarında kullanılan kerpiç harcından farklı olarak daha sert, açık devetüyü renkli bir harç kullanılmış olduğu görülmektedir. Duvarda görülen bir başka özellik de duvarın iki kesimde dışarı doğru "*bastion*" benzeri çıkıntılarının bulunmasıdır; bu çıkıntıların her biri yaklaşık 2,7 m genişliktedir ve kuzeye doğru 60 cm kadar ilerlemektedirler. Bu duvarın çevrelediği alanda değişik seviyelerde yanıklı küllü alanlar ile döküntü kerpiç toprağı karışık olarak bulunmuştur. Bunlarla birlikte tüm alanda dağınık olarak çok miktarda obsidyen alet, yonga ve artıkları ile hayvan kemiği parçaları ele geçen buluntulardır. Bu alanın çeşitli faaliyetler için, ama özellikle obsidyen yongalama alanı olarak kullanılmış olduğu ve alanda olasılıkla hafif ahşap malzemelerle yapılmış çardak benzeri basit yapıların yer aldığı düşünülebilir.

16I açmasının kuzeybatı çeyreğinde, Orta Kalkolitik yapılanması ve geç dönem mezarları tarafından tahrip edilmiş İlk Kalkolitik tabakaları altında, yaklaşık 2-2,3 m kotlarında, bir bölümü ortaya çıkartılmış olan yapı kalıntılarının iki farklı tabakaya ait olduğu anlaşılmaktadır. Kazı alanının diğer bölümleri ile stratigrafik bağlantısı henüz kesinleşmemiş olan 16I açmasındaki bu kalıntılardan üst tabakaya ait olan ve duvar genişlikleri 1 m'ye ulaşan yapının İlk Kalkolitik dönem başına ait olma ihtimali bulunmaktadır (Fig. 3). Bu yapının hemen güneyinde kısmen ortaya çıkartılmış olan yaklaşık 1,3 m genişlikteki bir mekânın ve bunun doğusuna sonradan eklendiği anlaşılan "bahçe duvarı"nın ise Neolitik döneme, 4. tabakaya ait olduğu anlaşılmaktadır (Fig. 3). "Bahçe duvarı" ile çevrelenmiş alanın üzerinin hafif bir malzeme ile kapatılarak kullanılmış olduğu, içerisinde bulunmuş olan kül kalıntılarından anlaşılmaktadır. Bu alan içerisinde bulunmuş olan obsidyen artık ve kıymıkları, boynuz kalıntıları burada yaşam alanlarında yapılması tercih edilmeyen işlerin yapılmış olduğunu düşündürmektedir. 16I açmasındaki bu tabakaların stratigrafik konumları 16-17 J-K açmalarında alt tabakalara inilmesi ile kesinlik kazanacaktır.

Neolitik döneme tarihlenen 5. tabakaya 16K açmasının batı yarısında 3 x 8 m (24 m^2) boyutlarındaki bir derin açmada, tepe '0' noktasına göre yaklaşık 3 m'de ulaşılmıştır. Kazının durdurulduğu kota kadar, 4,1 m kadar derinliğe sahip olan 5. tabaka, kırmızımsı-kahverengi, yumuşak, bol yanıklı dolgusu ile diğer dönem tabakalarından belirgin bir biçimde ayrılmaktadır (Fig. 6). Tabaka dolgusunun güneyden kuzeye ve doğudan batıya doğru eğimli olduğu ve dolgu içerisinde çok sayıda odun kömürü parçacıkları ve kül gibi yanık artıklarının bulunduğu damarlar tespit edilmiştir. Çok bozulmuş durumda birkaç ocak veya fırın tabanı dışında herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Diğerlerine nispetle daha sağlam durumda bulunmuş olan bir fırın veya ocak tabanı (Fig. 3-4), bu ateş yerinin tahminen 1 m çapında olduğunu, çaytaşı döşeli bir alt döşemenin üzerinin önce kaba, sonra da daha ince bir sıva ile kaplandığını göstermektedir. Üst yapı ile ilgili kalıntı ele geçmemiştir. Ateş yerleri ile ilişkili yapı kalıntısı bulunmamış olması, bunların açık alanlarda yapılmış olduğunu düşündürmektedir.

Çanak Çömlek[4]

Melendiz Ovası'nın Holosen dönem öncesinde ve başlarında bir göl olduğu, günümüzde ise ova ortasında birleşerek Melendiz Nehri'ni oluşturan, Melendiz Dağı'nın akaçlama sisteminin varlığı düşünüldüğünde, bölgenin birincil ve ikincil kil yatakları bakımından ne kadar zengin olduğu anlaşılabilir[5]. Tepecik-Çiftlik'te üretilen çanak çömlek ve çevrede bulunan kil yatakları üzerinde yapılan incelemelerde tespit edilen benzer mineral karışımları, Tepecik-Çiftlik çanak çömleğinde bu kil yataklarının kullanılmış olduğunu göstermektedir. Gerek farklı dönemlerde üretilen çanak çömlek yapımında, gerekse farklı mal gruplarında kil yatakları arasında bir tercih yapılmamış olduğu anlaşılmaktadır[6].

Ortaya çıkartılmış tüm tabakalarda, ithal mallar hariç, gerek teknolojik, gerekse de tipolojik olarak farklı, tüm çanak çömlek gruplarında bitkisel katkı kullanılmıştır. Kronolojik olarak katkı miktarında bir artış gözlenir: 5. tabakada %20 civarında olan ince bitkisel katkı, oranı büyük boy çömleklerin ortaya çıktığı 3. tabakanın son evrelerinde %35-40 oranlarına kadar çıkar. Katkı miktarının yüzey işlemi ile ilişkili olduğu iyi açıklanmış çömleklerde, ince bitkisel katkının tercih edildiği anlaşılmaktadır. Örneğin, ince bitkisel katkının yaygın olarak kullanılmış olduğu 5. tabaka çanak çömleğinde katkı, ne çanağın sağlamlaşmasında, ne de hamurun daha homojen olmasında etkili olmamıştır. Bu tabaka çanak çömleğinde yüzey işlemi dış yüzeyin özenli bir şekilde düzeltilmesi şeklinde görülür. 3. tabaka sonlarında ise artan katkı miktarı ile hamur daha gözenekli ve hafif bir yapıya kavuşmuş, kap formu veya mal grubuna bağlı olmaksızın yüzey işlemleri çeşitlenmiştir[7].

5. ve 4. tabakalarda dar ağızlı kaplar ve geniş ağızlı büyük çanaklar yaygındır (Fig. 42-43-44). Tutamak, kulp kullanılmamıştır; omurgalı formlar yoktur. Ana mal grubunu, açık havada fırınlanmış, yüzeyi alacalı mal grubu oluşturur. Alacalanma, kontrolsüz soğuma sürecindeki oksitlenme ile ilgilidir. Koyu renkli ve siyah açkılı mal grupları ise, özlü pişirme tekniğinin de uygulanmış olduğunu göstermektedir. Az miktardaki ithal mallar arasında bitkisel katkılı olmayan siyah açkılı mallar dikkati çeker. Bu ithal mallar yerel çanak çömlek üretimini etkilememiştir. 5. tabakanın üst seviyelerinde az miktarda kırmızı astarlı zigzag bezeli çanak parçaları ortaya çıkar (Fig. 42o-p, 44b)[8]. Sıvazlanarak kabartılmış zigzag bezemeler 4. tabaka boyunca ve 3. tabakanın ilk evrelerinde devam eder. 3. tabaka başlarında kabartma bezemeler yerlerini kazıma tekniği ile yapılmış olanlara bırakır. Söz

---

4 Ayrıca bkz. Godon 2005.

5 1996 yılında C. Kuzucuoğlu tarafından ovada yapılmış olan üç sondajda ovanın jeomorfolojik yapısı hakkında bilgi edinilmiştir. Bu sondajlarda kil tabakalarına rastlanmıştır (Türkecan vd. 2004: 50, 65-66).

6 Bu durum çevredeki kil yataklarının homojen olması ile ilgili olabilir. Ancak bir yerleşmede farklı kil çeşitlerinin kullanılmış olması her zaman çanak çömlekteki çeşitlilikle ilişkilendirilmemelidir. Aynı kaynaktan alınan kilde kayda değer farklılıklar görülebileceği gibi tek kaynakta birkaç on yıl içerisinde önemli minerolojik değişimler olabileceği de bilinmektedir.

7 Yöredeki kil kaynaklarının katkı yapılmaksızın çanak çömlek üretimine uygun olmasına rağmen hamura bitkisel katkının eklenmesinin veya katkı miktarının çoğaltılmasının teknik değil, kültürel bir tercih olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, sıvı maddelerin depolanmasında kullanılan çanak çömlekte bitkisel katkının artırılması teknik olarak anlaşılabilir bir durumdur; ancak bu değişimin tüm çanak çömlek üretiminde görülmesi farklı bir açıklamayı gerektirmektedir.

8 Kırmızı astarlı örneklerin ufak parçalar halinde olması ve yoğun aşınmaya maruz kalmış olmaları bunların yaygın olarak kullanılmış olduğu üst tabakalardan karışmış olabileceğini düşündürmektedir.

konusu bezeme tipi belli bir kap formuna veya boyutuna özgü değildir ve ufak çömleklerde görülebildiği gibi büyük geniş ağızlı veya dar ağızlı kaplarda da görülebilmektedir.

3. tabaka başlarında çanak çömlek üretiminde belirgin değişimler görülür (Fig. 33-35). Formlar çeşitlenir ve keskin profilli çanaklar, omurgalı dar ağızlı çömlekler ve ilk kez ortaya çıkan omurgalı, boyunlu çömlekler dikkati çeker. Bunların yanında basit kap formları üretilmeye devam edilmiştir. Bu tabakada görülmeye başlanan kırmızı astarlı mallarda kaba barbotin ve bordoya yakın ince astar kullanılmıştır. Fırınlama süreçleri çeşitlenmiştir. Açık havada kontrollü fırınlama önceki evrelere oranla daha az kullanılmıştır. Koyu renk çanaklarda ve koyu yüzlü açkılı mallarda özlü pişirme devam eder. 3. tabakanın sonlarında, çoğunluğu kırmızı astarlı, omurgalı kaplarda olmak üzere, kabartma antropomorfik ve hayvan bezemeleri ortaya çıkar (Fig. 35-41). Tek figürlerin yanında sığır yetiştiriciliği, avcılık ve günlük hayatla ilgili sahnelerin de betimlendiği kabartma bezemeli çanak parçaları da bulunmuştur.

2. tabakada (Fig. 31, 30m-n) bezeme teknikleri ve motifleri ile dikkati çeken yeni bir çanak çömlek tipi ortaya çıkar. Bezemeler genellikle bazen içleri noktalarla doldurulmuş, bazen boş bırakılmış geometrik üçgenler veya dalgalı desenlerdir; bazı örneklerde her iki desen birlikte kullanılmıştır. Bu bezemeler çoğunlukla özlü pişirilmiş, açkılı basit çanaklar veya omurgalı çömlekler üzerine yapılmıştır. İki farklı bezeme tekniği tespit edilmiştir: Birinci teknikte tam kurumamış (deri sertliğinde) kil üzerine yapılmış çizi bezekler bulunur; ikinci teknikte ise kil üzerinden ince kil bantların kazınarak çıkartılması ile oluşturulan konkav yivlerle yapılan bezemeler bulunur; bu ikinci teknikle yapılmış olanlar Gelveri çanak çömleği olarak bilinmektedir.

Üretim zincirindeki zamansal ve teknolojik değişimler ile yeni tiplerin ortaya çıkması ana hatları ile 5. tabakadan 2. tabakaya kadar olan genel değişim süreci ile uyuşmaktadır. 5. tabakada teknikler sınırlıdır. Çanak çömlek el yapımıdır. 3. tabakadan itibaren teknikte çeşitlenme görülür. Basit kaplarda el yapımı tekniği devam eder; daha büyük kaplarda ve omurgalı çömleklerde farklı teknikler kullanılmıştır; büyük omurgalı çömleklerde eklemeli şerit tekniği kullanılmıştır; bazı büyük kaplarda vurarak şekillendirme tekniği görülür; 3. tabaka sonlarından itibaren büyük omurgalı bezemeli kaplarda hem şerit, hem de kalıp tekniği birlikte kullanılmıştır. Kalıp tekniğinde hamur sepet kalıbın iç veya dış yüzüne yapıştırılarak uygulanmıştır. 2. tabakada da teknik çeşitliliği devam eder; kalıp tekniği yanında el yapımı ve şerit teknikleri de kullanılmıştır.

Yontmataş Endüstrisi

Nur Balkan Atlı yönetiminde yürütülen araştırmalar henüz başlangıç aşamasında olmasına karşın Tepecik-Çiftlik yontmataş endüstrisinin genel hatları tanımlanabilmektedir. Birkaç ithal çakmaktaşı dışında Tepecik-Çiftlik yontmataş endüstrisinde tamamen yerel obsidyen kullanılmıştır. Neolitik dönemde İç Anadolu obsidyeninin önemini tekrar vurgulamak gereksizdir (Renfrew vd. 1966; Todd 1980); ancak yerel üretimler, ticaret ve obsidyenle ilgili toplumlar hakkındaki bilgilerimizin artmasına gereksinim var. İç Anadolu Obsidyen Araştırmaları (Balkan Atlı-Binder 2001; Cauvin-Balkan Atlı 1996) kapsamında yapılan Göllü Dağ'daki Kaletepe kazıları tek ve iki vurma düzlemli çekirdeklerden elde edilmiş standart dilgilerin MÖ 8.200'de, İç Anadolu'da dağıtımı yapılmadan (örneğin Aşıklı Höyük, Musular) Kuzey Levant ve Kıbrıs'a gönderildiklerini ortaya çıkarmıştır (Binder 2002). Daha sonraları MÖ 7.500-7.000 yıllarında bu dağılım azalsa da İç Anadolu'da obsidyen yatakları yoğun olarak kullanılmaya devam etmiştir. Çanak Çömlekli Neolitik Çağ için bilgimiz az sayıda kazı

ile sınırlıdır: Konya ovasında Çatalhöyük ve Can Hasan III, Kilikya Bölgesi'nde Mersin ve Tarsus. İç Anadolu'da ise Aşıklı Höyük'ün terk edilmesinden sonra bölgedeki yerleşmeler ve obsidyen kullanımı hakkında bilgimiz yoktur; Tepecik-Çiftlik kazıları bu açıdan önem taşımaktadır.

Tepecik-Çiftlik obsidyen endüstrisinde öne çıkan gözlem, şimdiye kadar kazılmış tüm tabakalarda ok uçlarının nitelik ve nicelik açısından varlığıdır (Fig. 28, 29). Ok uçları iki vurma düzlemli çekirdeklerden elde edilmiş dilgiler üzerine yapılmıştır. Bu dilgiler iki farklı teknoloji sergilemektedirler: Birincisi uzmanlaşma gerektiren kontrollü bir üretim şemasıdır ve elde edilen dilgiler verev baskı düzeltilerle ok ucuna dönüştürülmüşlerdir (Fig. 27a-d). Ok uçları farklı durumlarda bulunmuşlardır; kimisi henüz bitirilmemiş ve kullanılmamış, kimisi çok kullanılmış ve tekrar sivriltilmiştir. Ok uçlarında kullanılan bu dilgiler büyük olasılıkla obsidyen yatakları yakınlarındaki işliklerde üretilmiş ve yerleşmeye getirilmişlerdir. Ok ucuna dönüştürme ise yerleşmede yapılmış olabilir. Diğer taraftan daha kaba ve daha az düzgün dilgiler üzerine yapılmış ok uçları da vardır. Sonuçta aynı yöntemin (karşılıklı iki vurma düzlemli) elde edilmek istenen ürüne göre farklı seviyelerde (uzmanlık ve "sıradan") kullanıldığını gözlüyoruz. Yerleşmede bu teknolojiye işaret eden iki vurma düzlemli çekirdek ve onun yongalama artıkları bulunmadı. Aynı zamanda kazıda bulunan bazı obsidyen buluntuları Göllü Dağ işliklerindeki artıkların da toplandığını gösteriyor, örneğin 'Y' biçimli "*upsilon*" dilgiler.

Kaletepe işliğinden tanıdığımız iki vurma düzlemli teknoloji büyük olasılıkla Tepecik-Çiftlik dilgilerinin ve ok uçlarının kökenini oluşturmaktadır. Daha az standartlaşma olmasına karşın Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'dan Kalkolitik Çağ'a kadar bu teknolojinin sürmesi bölgesel bir kültürel olgu olarak algılanabilir. Tepecik-Çiftlik tipi ok uçları, aynı dönem yerleşmeleri Köşk Höyük ve Pınarbaşı-Bor'da da gözlenmekte, ancak daha sonraları ortadan kalkmaktadır.

Şimdiye kadar kazıda baskı tekniği ile elde edilmiş çok az dilgi ele geçmiştir (3. tabaka). Sayısal azlık bu teknolojinin yerleşmede kullanılıp kullanılmadığı hakkında varsayımda bulunmayı engellemektedir.

Tepecik-Çiftlik yontmataş endüstrisinin önemli bir diğer öğesi ise iki yüzeylilerdir (Fig. 26a-d; bunların tümü 5. tabakaya aittir. Büyük yongaların üstünü kaplayan düzelti uygulaması ile elde edilen bu iki yüzeyliler bazen kısmi doğal yüz sergilemektedirler (Fig. 26e). Bu iki yüzeylilerin benzerleri Doğu Çatalhöyük'te (Bialor 1962; Balkan Atlı 1994) bulunmuştur ve MÖ 7.000-6.500'e tarihlenirler. Bu parçalar Kaletepe kazısı M alanında (Balkan Atlı-Binder 2001), Kayırlı ve Nenezi Dağ yüzey araştırmalarında (Cauvin-Balkan Atlı 1996), Çakılbaşı ve Yapılı Pınar yüzey araştırmalarında da bulunmuştur. Mızrak önformu olarak öngörülen bu parçaların teknolojik ve tipolojik karşılaştırılmaları hem bölgesel, hem dönemsel yeni veriler sunacaktır.

Sürtmetaş Endüstrisi

Jaroslav Ridky tarafından incelenmekte olan sürmetaş endüstrisi üzerindeki çalışmalar devam etmektedir. 2000 ve 2001 yılı kazılarına ait parçalar üzerinde yapılan çalışmalarda kesin olmayan bazı sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre incelenen parçaların yaklaşık %45'ini oluşturan öğütmetaşları grubunda alt ve üst öğütmetaşları endüstrinin %25'ini, örsler %2'sini, dibekler %1,5'ini ve havanelleri de %14,5'unu oluşturur.

"Alet Yapımında Kullanılan Aletler" başlığında toplanan grup, yaklaşık %20'lik bir bölümü oluşturmaktadır. Çay ve çakıl taşlarından oluşan bu grupta taşlar üzerinde ezme, sürtme,

parlatma, vurma gibi işlemlerin izleri bulunmaktadır. Yapılan işlem nedeniyle formu kısmen değişikliğe uğramış olsa da taşlar kendi doğal formlarını korumuştur (Fig. 48h).

Diğer alet grupları içerisinde %24'lük oranla taş toplar önemli bir yer tutar. Bir kısmı sapantaşı olarak kullanılmış bu taşların bir kısmının da başka aletlerin üretimi gibi farklı amaçlarla kullanıldıkları tahmin edilmektedir. Bunların dışında ele geçen parçalar arasında birkaç topuz ve bir "testere" bulunmaktadır. Yaklaşık %8'lik bir grubu oluşturan cilalı sürtmetaşlar içinde yassı baltalar kullanım amaçlarına göre kalem/keski, keser, balta gibi alt ayrımlara ayrılırlar.

2005 yılı kazılarında İlk Kalkolitik dönemin en alt tabakasına ait olduğu anlaşılan U yapısının güneybatı köşesine bitişik yapılmış bir işlik yapısı ortaya çıkartılmıştır (Fig. 3, 4, 15-17). Dış ölçüleri 1,5 x 1 m boyutlarında, oval veya köşeleri yuvarlatılmış dörtgen biçimli sığ bir çukurun kenarları dik yerleştirilmiş riyolit plakalarla çevrelenmiştir[9]. İçerisinden 29 adet taş alet, bu aletlerin yapımında kullanılan aletler ve geyik boynuzları ele geçmiştir. Bunların arasında açkı ve vurgu taşları ile yassı baltalar çoğunluktadır; ayrıca havaneli, yongalama diski, obsidyen çekirdek, bitmemiş birkaç alet ve hammadde olarak kullanılmak üzere toplanmış çeşitli taşlar bulunmuştur. Buluntuların bir arada ele geçmesi söz konusu alet grubunun işlenme tekniklerinin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. İki farklı seviyede ele geçen buluntulardan üst seviyede çömlek, hayvan kemikleri ve boynuzlar ile birkaç taş alet (Fig. 16), alt seviyede ise nitelikli sürtmetaş ve obsidyen aletler (Fig. 15-17) ele geçmiştir. Bu konstrüksüyonun üzerinin yine yassı taş levhalarla kapatılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Kemik Alet Endüstrisi

Kemik alet endüstrisi üzerinde Rosalia Christudou tarafından hâlen sürdürülmekte olan çalışmalarda öncelikle alet yapımında kullanılmış hayvan türleri ve alet tiplerinin saptanması üzerinde yoğunlaşılmıştır. Alet tipleri arasında büyük çoğunluğu oluşturan uçlu aletlerin (bız, iğne vb) önemli bir kısmı ufak geviş getiren hayvanların tarak kemiklerinden yapılmıştır (Bıçakçı 2001: res. 18). Simetrik bir uç elde etmek için, uzunlamasına kesilerek yarıya bölünmüş tarak kemiklerinin makara biçimli baş kısımları dahil tümü işlenmiştir. Tepecik-Çiftlik uçlarında saptanan bazı teknik özellikler şunlardır: uç yapımı için seçilen tarak kemiklerinde farklı yoğunluklarda aşınmalar tespit edilmiştir; düzeltme ve biçimlendirme süreçlerinde farklı uygulamalar kullanılmıştır; yoğun kullanım sonrasında yeniden düzelti çok sık yapılmış, bunun sonucu olarak boyutlarında, özellikle de uzunluklarında önemli değişiklikler olmuştur; tarak kemiği artıkları ve ufak memelilerin uzun kemikleri de alet yapımında kullanılmıştır; tarak kemiklerinden yapılan uçlarda biçim, boyut ve teknolojik özellikler bakımından iki ana grup bulunduğu anlaşılmaktadır.

Henüz ayrıntılı çalışmaları tamamlanmamış olan tarak kemikleri dışındaki kemiklerden yapılmış aletler, boyut ve işlev farkı bulunmakla beraber, benzer tekniklerle üretilmişlerdir. Bu aletler arasında kalem-keski ve benzeri aletlerin çok az olması dikkati çeker. Spatula ve kaşık tipi aletler sığır, kızıl geyik gibi büyükbaş hayvanların kaburga kemiği parçalarından yapılmıştır (Fig. 47d-f).

Boynuz alet yapımında boynuzun hem uzunlamasına, hem de enlemesine kesilmiş olması dikkati çekmektedir. Sap, uçlu aletler ve çentikli aletler dışında geyik boynuzu çatalından

9 Yaklaşık 2 cm kalınlığında ve farklı boyutlardaki bu büyük riyolit plakalar yerleşmenin kuş uçumu 10-12 km kuzeybatısında, Sivrihisar yakınlarındaki bazı yamaçlarda doğal olarak bulunmaktadır.

yapılmış bir orak sapı bulunmuştur. Boynuz çatalından aletler yaygın olarak üretilmiştir. Boynuz aletler Kapadokya'daki diğer Neolitik yerleşmelere oranla daha çok kullanılmıştır ve çeşidi fazladır.

Kemik, alet yapımı dışında da kullanılmıştır (Fig. 47a-c). Örneğin figürinler, düdükler, boncuklar ve ufak bir memelinin *pelvis* kemiğinin enine kesilmesiyle yapılmış "yüzükler" vardır. Yabanî at ve eşeğin *phalanx* kemiğinden yapılmış çok miktarda figürin bulunmuştur (Fig. 47h-l); bir tanesi sığırın *phalanx* kemiğinden yapılmıştır. Benzeri idoller sadece Kuzey Suriye'de, Orta Fırat Havzası'nda Dja'de (Coqueugniot 2000: 70, fig. 2.3) ve Güneybatı Romanya'da, Demirkapı bölgesinde Cuina Turculi'den (Gimbutas 2001: 5, fig. 3) bilinmektedir. Rosalia Christudou kemik buluntular üzerindeki çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmalarda sadece buluntuların hammaddelerinin tespiti ve tipolojik ayrımlar yapılmamakta, iz analizleri ile üretim teknolojileri, kullanım biçimleri, kullanım sürecinde geçirdikleri değişiklikler gibi farklı konular da araştırılmaktadır.

Diğer buluntular arasında oturan bir kil kadın figürini ile bitirilmemiş kireçtaşı ufak heykel dikkati çekmektedir (Fig. 49). Kemik dışında çeşitli taşlardan ve yumuşakça kabuklarından yapılmış boncuklar, süs eşyaları bulunmaktadır.

Geçim Ekonomisi

Dr. Hijlke Buitenhius ve Banu Öksüz tarafından incelenen hayvan kemiklerinden elde edilen ilk sonuçlara göre yerleşmede en çok yüzdeye sahip hayvanlar sırasıyla; koyun-keçi, sığır, atgiller ve kızıl geyiktir. Ayrıca ala geyik, karaca, köpekgiller (kurt, köpek, tilki), ayı, tavşan, domuz, kemirgenler ve birkaç kuş türü de tespit edilmiştir. Koyun-keçi, sığır ve domuz 5. tabakadan itibaren evcildir. Bununla beraber yabanılların avlanmasına devam edilmiştir. Kalkolitik tabakalarda avcılık artarak devam etmiştir. Tepecik-Çiftlik'te besin ekonomisinde et tüketiminin önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Birçok kemik üzerinde saptanmış olan patolojik değişimler evcilleştirmenin sürdüğünü göstermektedir. Koyun ve keçinin ölüm yaşı genellikle 1-1,5 yaş arasındadır; daha az sayıda da olsa ergin-yaşlı birey de bulunmaktadır.

Tepecik-Çiftlik'te farklı birçok hayvan türünün varlığının da gösterdiği gibi doğal çevre oldukça zengindir. Bitki kalıntıları üzerindeki çalışmalara Dr. Rene Cappers tarafından yeni başlandığı için elimizde yakın çevrenin bitki örtüsü hakkında kesin sonuçlar bulunmamasına rağmen, önceki yıllarda Acıgöl'de yapılan polen analizleri yaklaşık MÖ 8.000 civarında başlayıp MÖ 5. binyılın ortalarına kadar devam eden en iyi iklim koşullarının (*Climatic optimum*) bölgede sürmekte olduğunu, çevre koşullarının insanların yaşaması için günümüzdekinden daha elverişli olduğunu göstermektedir (Woldring 2002; Woldring-Bottema 2002). MÖ 7. binyılın başlarında bölgede orman çeşitliliğinde artış görülür. Fındık ağacının çoğalmasının yanında, çam ve sedir gibi kozalaklı ağaçlar, güneyde Toros Dağları'ndan, kuzeyde Melendiz silsilesi kuzeyine ve Acıgöl'e kadar geniş bir alana yayılmıştır. Soğuk iklime dayanıklı bu ağaçların yetişebilmesi için yıllık ortalama yağış miktarının en az 600 mm olması gerekmektedir. Yapraklarını döken ağaçlardan olan fındık ve kara ağaç gibi türler daha ziyade kuzey bölgelerinin nemli ortamlarına özgüdür; bunların varlığı günümüze oranla daha ılıman yaz aylarının göstergesidir. Kozalaklı ağaçların yaygınlığı ise, kış aylarının günümüze göre daha soğuk ve daha fazla yağışlı (kar) geçtiğini göstermektedir (Woldring 2002: 64).

Tüm bu veriler MÖ 7. binyıl başlarından 6. binyıl başlarına kadar bölgenin kullanılabilir besin kaynaklarının zenginliğini göstermektedir. Neolitik toplulukların besin temininde bir

baskı yaşamadıkları, tam tersine besin temininde zengin seçeneklere sahip oldukları söylenebilir. Yakındoğu Neolitik topluluklarında besin temini için gösterilen yoğun çaba, yeni yöntem arayışları, üretim denemeleri gibi konuların, Kapadokya'nın en azından bu bölgesinde en önemli sorun olmadığı anlaşılmaktadır. Tepecik-Çiftlik'te Neolitik dönem ufak bir alanda ortaya çıkartılmış olmasına rağmen ilk verilere göre Neolitik dönem geçim ekonomisine geçiş sürecinin yavaş olduğu ve süreklilik göstermediğini söyleyebiliriz. Hayvan kemikleri üzerinde yapılan ilk çalışmalar hayvanların evcilleşme sürecinin her iki dönemde de yavaş ilerlediğini, İlk Kalkolitik dönemde av hayvanı çeşit ve miktarında önceki döneme göre bir artış olduğu göstermektedir. Öğütmetaşı endüstrisinin hem çeşit, hem de sayıca zengin olması, bulunmuş olan bitki depolama üniteleri, toplanan bitki kalıntıları çevreden bol miktarda taneli bitki toplandığını, depolandığını ve tüketildiğini göstermektedir. Bunların ne kadarının tahıl tüketimi olduğu, evcilleştirmenin hangi aşamasında bulundukları henüz bilinmemektedir. Çok sayıda yassı balta ve benzeri aletin bulunmuş olması, çevredeki zengin ormanlık alanlardan da yoğun olarak faydalanıldığını düşündürmektedir. Tüm bu kaynakların dışında, özellikle Neolitik dönemde ovada hâlâ varolan krater gölünden de faydalanılmış olduğu söylenebilir.

Tarihlendirme

Tepecik-Çiftlik'te 2000 yılından beri sürdürülmekte olan çalışmalarda kazılmış olan yaklaşık 750 m^2'lik alanda tarihöncesine ait üç dönem, Son Neolitik, İlk Kalkolitik ve Orta Kalkolitik dönemler ortaya çıkartılmıştır. Henüz radyokarbon tarihi sonuçlarının elimize ulaşmamış olması nedeniyle söz konusu dönemlerin kesin tarihlemesini yapmak mümkün olmamaktadır. Ancak ele geçen buluntular yardımı ile yapılan karşılaştırmalar, ortaya çıkartılan silsilenin MÖ 7. binyıl ortaları ile MÖ 6. binyıl ortaları/son çeyreği arasına tarihlendirilebileceğini göstermektedir.

Kapadokya Bölgesi'nde Neolitik tabakalarda bulunan çanak çömleği karşılaştırılabileceğimiz bir yerleşme henüz bilinmemektedir. Bu nedenle, Tepecik-Çiftlik çanak çömlek teknolojisinin ne kadarının yerel olduğunu, ne kadarının farklı bölge teknolojilerinden etkilendiğini saptamak şimdilik zor görülmektedir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, İlk Neolitik dönemde "Proto-Hassuna" olarak adlandırılan bölgede, Yukarı Mezopotamya ve Anadolu'da ortaya çıkıp zamanla gelişerek geniş bir alana yayılan bitkisel katkılı çanak çömleğin varlığı bilinmektedir. Orta Anadolu'nun obsidyen, tuz gibi doğal kaynaklarının, yarı veya tam işlenmiş ürünlerinin PPNA ortalarından itibaren bu bölgeye gittiği, bu nedenle ticari bir ilişki içinde bulundukları, ilişkinin PPNB sonları ve PN boyunca da sürdüğü bilinmekle beraber, kültürel ve tekno-kültürel etkileşimlerin ayrıntıları henüz fazla bilinmemektedir.

Kapadokya Bölgesi'ne daha yakın bölgeler, Kilikya ve Orta Anadolu - Konya Ovası Neolitik yerleşmelerine bakıldığında bazı benzerlikler görülebilir. Koyu Yüzlü Açkılı Malların Mersin ve Tarsus ile benzerlikler gösterdiği anlaşılmaktadır[10]. Ayrıca ince mineral katkılı parlak perdahlı, kırmızı astarlı ithal malın da bazı Güneydoğu malları ile benzerlikleri vardır. Konya Ovası yerleşmelerine baktığımızda Çatalhöyük-Doğu IV. tabakasından itibaren ortaya çıkan

10 Tepecik-Çiftlik'in 5. tabakasında bulunmuş olan ve aralarında bir baskı bezemeli örneğin de bulunduğu (Fig. 44c) Koyu Yüzlü Açkılı Malların Mersin Yumuktepe İlk Neolitik tabakaları (Garstang 1953: fig. 10-11; Caneva-Sevin 2004: fig. 10-11, 37-40) ve olasılıkla Tarsus (M. Godon'un kişisel gözlemleri) ile ilişkili olması ilgi çekicidir. Yaklaşık MÖ 7.000-6.500 arasına tarihlenen Mersin İlk Neolitik tabakaları Tepecik-Çiftlik için tahmin edilen tarihlerden daha eskidir. Bu durum ileride yapılacak çalışmalarda daha iyi anlaşılacaktır.

ve Can Hasan I'in 7-4. tabakalarında bulunan (French 2005: fig. 44-48) dudak altında sıvazlanarak yapılmış çizgi yiv bezemeli geniş ağızlı çanakların benzerlerinin Tepecik-Çiftlik'in 5. tabakasında da bulunduğu görülür.

5. tabakada bulunmuş olan iki yüzeyi baskı düzeltili ok ve mızrak uçlarının benzerleri Neolitik dönemde Çatalhöyük'de de vardır. Kaletepe'de yapılan çalışmalarda Çatalhöyük uçlarının üretildiği atölye tespit edilmiştir (Balkan Atlı-Binder 2001). Bu uçların kullanımı Tepecik-Çiftlik'te İlk Kalkolitik dönemde de devam etmiştir. İlk Kalkolitik dönemde bu uçların Köşk Höyük ve Pınarbaşı-Bor'da da kullanılmış olduğu bilinmektedir. Söz konusu uçlar Göller Bölgesi ve Kilikya'da bulunmamıştır.

5. tabakada mızrak uçları ile birlikte bulunmuş ve içiçe dairelerden oluşan bezemeli bir kil mühürün (Fig. 48a) benzerleri en doğuda Çayönü'nden, en batıda Porodin'e kadar geniş bir coğrafyada, uyarlanmış MÖ 8. binyıl sonu ile 6. binyıl başları arasına tarihlenen birçok yerleşmede bulunmuştur (Lichter 2005: fig. 3-4, 69-70). Lichter'e göre MÖ 8. binyıl sonu ile 7. binyıl başlarında Güneydoğu Anadolu - Kuzey Suriye'de ortaya çıkan bu mühür tipi Orta Anadolu'da MÖ 7. binyıl sonu ile 6. binyıl başlarında, Batı Anadolu ve Ege'de ise MÖ 6. binyılın ilk yarısında ortaya çıkar (Lichter 2005: 70). Yukarıdaki verilere göre Tepecik-Çiftlik'in ortaya çıkartılmış olan Neolitik tabakalarını (5 ve 4. tabakalar) yaklaşık MÖ 7. binyılın son çeyreği/yarısı ile 6. binyılın başları arasına tarihlemenin doğru olacağı söylenebilir.

Tepecik-Çiftlik'in 3. tabakası, İlk Kalkolitik dönem kültür özellikleri göstermektedir. 3. tabakanın özellikle son evrelerinde bulunmuş olan kabartma bezemeli çanak çömleğinin yakın benzerleri Niğde-Bor yakınlarındaki Köşk Höyük'den bilinmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, daha çok kırmızı astarlı, omurgalı büyük boy çömleklerin omurga ve boyun kısımlarına yakın bölümlerine yapılmış olan kabartma bezemelerde hayvan ve insan figürleri betimlenmiştir. Tek figürler yanında arka arkaya dizili büyük baş hayvanlar, sürü yetiştiriciliği, avcılık ve bir konunun anlatıldığı sahneler betimlenmiştir. Bu çanak çömleğin benzerleri (kap formları, bezeme tekniği ve figürler) Köşk Höyük'ün çağdaş tabakalarından bilinmektedir (Silistireli 1989; Öztan 2002). Her iki yerleşmede bulunmuş olan dar ağızlı çömlekler arasında da benzerlik vardır. Tepecik-Çiftlik'in 3. tabakası son evrelerinde bulunmuş olan ve elinde bir yay tutarak koşan, beli kuşaklı bir insan figürünün (Fig. 35d, 41) (Bıçakçı 2003: 45) benzerleri Köşk Höyük kabartmalı çanak çömleğinde (Silistireli 1989: lev. IV.2) ve Çatalhöyük-Doğu'nun bazı duvar resminde bulunmuştur[11] (Mellaart 2003: 72, 104, 125, 194-203). Tepecik-Çiftlik'te ilk örneklerini 5. tabakadan bildiğimiz iki yüzeyi baskı düzeltili ok ve mızrak uçlarının kullanımı 3. tabakada da devam eder. Benzer uçların İlk Kalkolitik dönemde Köşk Höyük'de de kullanılmış olduğunu bilmekteyiz. Eldeki verilerle, kesin olmamakla birlikte, Tepecik-Çiftlik'in 3. tabakasının MÖ 6. binyıl başları ile ortası arasına tarihlenmesi önerilebilir.

İlk Kalkolitik dönem yerleşmesinin bir yangın ile yıkılarak terk edildiği anlaşılmaktadır. Höyüğün kuzeydoğusunda bulunan Orta Kalkolitik dönem dolgusu burada farklı bir kültürün yerleştiğini ve büyük olasılıkla İlk Kalkolitik dönem yerleşmesinin sona erdiren topluluk olduğu düşünülebilir. Tipik çanak çömleği nedeniyle bölgede Gelveri kültürü olarak bilinen bu topluluğun yapılarını hafif malzemelerle inşa ettikleri, yakında bulunan Güvercinkayası Orta Kalkolitik dönem kültüründen farklı bir kültür oldukları anlaşılmaktadır. Bu dönemde, Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi, Kapadokya'da da yarı

---

11 Bu tür figürler özellikle "av tapınağı" olarak adlandırılan V. tabakadaki F.V.1 ve III. tabakadaki A.III.1 yapılarında ortaya çıkartılmıştır. Benzer figürlerin Çatalhöyük duvar resimlerinde VII. tabakadan itibaren kullanıldığı anlaşılmaktadır (Mellaart 2003: 76-77).

göçebe veya uzun süre kalıcı olmanın amaçlandığını gösterir özellikler taşımayan yerleşmeler kurmuş topluluklar yanında yerleşik ufak topluluklar aynı bölgede yaşamışlardı. Güvercinkayası ve Köşk Höyük tarihlerine göre Orta Kalkolitik dönemin MÖ 6. binyılın son çeyreğine tarihlenebileceği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Tepecik-Çiftlik'te bugüne kadar ortaya çıkartılan ve MÖ 7. binyıl ortaları ile MÖ 6. binyıl ortaları/son çeyreği arasına tarihlendirilen tabakalar Son Neolitik, İlk Kalkolitik ve Orta Kalkolitik dönemlere aittir. Yaklaşık MÖ 7. binyıl sonu - 6. binyıl başlarında büyük bir tahribat ve yangınla yıkılan İlk Kalkolitik yerleşmesinin ardından kültürel bir kesinti yaşanmıştır. Farklı bir bölgeden geldikleri tahmin edilen ve Gelveri kültürü olarak adlandırılan Orta Kalkolitik dönem topluluklarının İlk Kalkolitik yerleşmeyi yıkmış olabilecekleri ve ardından burada yerleşmiş oldukları düşünülebilir.

Höyükte nispeten geniş bir alanda araştırılmış olan İlk Kalkolitik dönem yerleşmesi gelişmiş mimarisi, yontmataş, sürtmetaş ve kemik alet endüstrileri, özgün çanak çömleği ile gelişkin kültür özellikleri göstermektedir. Dar bir alanda araştırılmış olmasına rağmen eldeki veriler Neolitik dönem kültürünün de benzer özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. İki dönem arasında kültürel bir süreklilik olduğu anlaşılmaktadır. İki yüzü baskı düzeltili uçların Neolitik ve İlk Kalkolitik dönemlerde önemli bir değişikliğe uğramadan üretilmiş olması dikkati çekmektedir. Bu uçlar Neolitik dönemde Tepecik-Çiftlik ve Çatalhöyük-Doğu'da, İlk Kalkolitik dönemde de yine Tepecik-Çiftlik ve Köşk Höyük'de kullanılmıştır. Tepecik-Çiftlik'te MÖ 6. binyıl başlarında, İlk Kalkolitik dönemin son tabakalarında ve Köşk Höyük'ün çağdaşı tabakalarında karşımıza çıkan kabartma bezemeli çanak çömlekler üzerindeki bazı figürlerin benzerlerinin yaklaşık MÖ 6.400'den itibaren Çatalhöyük-Doğu'da birçok tapınağın duvar resimlerinde betimlendiği görülmektedir. Bu az sayıdaki örneğe rağmen Neolitik ve İlk Kalkolitik kültürler arasında hem bir süreklilikten, hem de bir değişim süreci bulunduğundan bahsetmek yanlış olmasa gerek. Diğer yandan Tepecik-Çiftlik'te söz konusu dönemler boyunca geçim ekonomisinde ilginç süreçler yaşandığı anlaşılmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, besin temini için zengin bir doğal çevrenin bulunması topluluklar üzerinde bu konuda bir baskı oluşmamasına neden olmuştur. Hayvan evcilleştirme sürecinin yavaş ilerlemesi, İlk Kalkolitik dönemde avcılığın bir önceki döneme göre artması, bu bölgede Neolitik yaşam sürecine geçişin farklı dinamiklerle ve yavaş ilerlediğini düşündürmektedir.

Yukarıda bahsedildiği gibi, Melendiz silsilesinin ortasında bulunan krater gölü, etrafını çevreleyen yükseltiler, zengin su kaynakları, verimli ve zengin bitki örtüsü (Woldring 2002: 62-64), hayvan çeşitliliği gibi nedenlerle tercih edilen bir alan olması yanında burada bulunan obsidyen yatakları da bölgenin önemini artırmaktadır. Kapadokya'daki obsidyen yataklarının, özellikle Neolitik dönem boyunca geniş bir bölgede oynadığı önemli rol yeterince bilinmektedir (Renfrew vd. 1966; Todd 1980). Kapadokya obsidyenin yaklaşık MÖ 9. binyılın ilk çeyreğinde, PPNA'nın ikinci yarısında, Levant ortalarına kadar ulaşmış olduğu bilinmektedir[12]. Son senelerde İstanbul Üniversitesi'nden Nur Balkan Atlı ve CNRS'den Didier Binder tarafından Göllüdağ obsidyen yatak ve atölyelerinde başlatılan çalışmalar kapsamında Kaletepe obsidyen atölyesinde yapılan kazılarda dilgilerle yapılmış aletlerin yaklaşık MÖ 8.200'lerden itibaren bölge dışına, Kıbrıs, Orta Fırat ve Levant'a, bölgede ise Aşıklı ve daha

12 Örneğin Netiv Hagdud'da bulunan obsidyen parçaların çoğunun Göllü Dağ kaynaklı olduğu tespit edilmiştir (Yellin 1997: 194-195).

sonra Musular'a ulaşmış olduğu anlaşılmıştır (Binder 2002: 83). Orta Fırat Bölgesi'nde bu dönem Erken PPNB'nin sonlarına ve Orta PPNB'ye tarihlenmektedir. MÖ 7.500'lerden itibaren başlayan süreçte Aşıklı kültürünün sona erdiğini, Orta Anadolu'da Neolitik yaşam biçiminin yaygınlaşmaya başladığını ve obsidyen yataklarının kullanımı üzerinde özellikle Konya Ovası (Can Hasan III, Çatalhöyük-Doğu) ve olasılıkla güney bölgelerdeki kültürlerin daha fazla kontrol kurmuş olduklarını görüyoruz. Bu dönemde doğu bölgelerindeki PPNB kültürü ile olan ticari ilişkilerin sürdüğü de anlaşılmaktadır (Binder 2002: 84). Yaklaşık MÖ 7.500'de başlayan sürecin Kapadokya bölgesinde nasıl geliştiği henüz bilinmemektedir. Tepecik-Çiftlik'te şimdiye kadar ortaya çıkartılan tabakalar MÖ 6. binyıl son çeyreği ile MÖ 7. binyılın ikinci yarısı arasına tarihlendiği, höyük dolgusunda alt tabakalara henüz ulaşılmadığı, araştırılması gereken en az beş metre daha Neolitik dönem dolgusu bulunduğu düşünülürse, Kapadokya'nın bilinmeyen MÖ 8. binyıl ortaları ile 7. binyıl sonu arasındaki döneminin Tepecik-Çiftlik'te anlaşılabileceği söylenebilir. Bu çalışmalarda sadece kültürel ve kronolojik bilgiler değil, obsidyen yatakları yakınında bilinen az sayıda yerleşmeden en büyük ve uzun süreli yerleşilmiş olduğu bilinen Tepecik-Çiftlik'te sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik gelişmelerin obsidyen yataklarının kontrolü ile doğrudan ve dolaylı ilişkileri, bu "ekonomik gücün" kültürel biçimlenmede, kültürün özgünlüğünde ne kadar rol oynadığını anlamamıza yardımcı olacaktır[13]. Ayrıca atölyelerde ve bölgede yürütülen diğer çalışmalarla obsidyen kaynaklarının kullanımı, buralarda bulunan yerel üretim alanları, kullanılan teknolojiler, üretim zincirleri, ticaret sistemi ve tüm bunlarla uğraşan toplulukların kültürleri, ilişkileri daha iyi anlaşılabilecektir.

Melendiz silsilesini çevreleyen alanın, Kapadokya'nın batı kesiminin ve daha batıya doğru Orta Toros Dağları'nın kuzey yamaçları ile Konya Ovası arasındaki bölgenin de MÖ 8.000 civarında başlayan uygun iklim koşulları ve zengin doğal çevresi ile tarihöncesi topluluklar için uygun bir yaşam alanı olduğu söylenebilir. Melendiz Dağları ile Aladağlar arasında doğu-batı yönünde uzanan, çam, sedir, fındık, kara ağaç gibi zengin bitki örtüsüne sahip Niğde-Bor Ovası, batıda Konya Ovası ve Doğu Torosların kuzey yamaçları ile doğuda Misliova, Derinkuyu ve daha doğuda Erciyas Dağı'nın batı eteklerinde uzanan Sultansazlığı, Develi Ovası'nı birbirine bağlamaktadır. Bu bölgelerin elverişli yaşam alanları olduğu, hayvanların, sürülerin doğal yaşam ve hareket alanları oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıntılı araştırmalar yapılmamış olmasına rağmen bilinen birkaç yerleşme bu bölgelerde MÖ 8. binyıl, hatta daha öncesinden beri yerleşildiğini göstermektedir. Tepecik-Çiftlik ve Köşk Höyük'ün de içinde bulunduğu bu kültür bölgesinin batıda Orta Torosların kuzey etekleri boyunca Suğla Gölü-Beyşehir Gölü'ne kadar, Konya Ovası'nı güneyden çevreleyen bir yay gibi uzanmakta olduğunu düşünebiliriz[14]. Aynı kültüre, özellikle Yakındoğu ile yapılan obsidyen ticareti nedeniyle doğuya doğru, Aladağlar'ın kuzey etekleri boyunca Develi Ovası'na kadar olan bölgede rastlamak da sürpriz olmayacak gibi görünmektedir.

---

13 C. Kuzucuoğlu MÖ 6.700/6.600-6.000 tarihleri arasında Göllüdağ'da obsidyen atölyelerinin mevcut olmadığını, Tepecik-Çiftlik'in Çiftlik Ovası'nda kurulma nedeninin tarım ile ilişkili olduğunu düşünmektedir (Kuzucuoğlu 2002: 43).

14 Seydişehir yakınlarında Gök Höyük'de yapılan kurtarma kazılarında Köşk Höyük ve Tepecik-Çiftlik'dekine benzer kabartma bezemeli çanak çömleğin bulunduğundan bahsedilmektedir (Enver Akgün ile özel görüşme).

KATKI BELİRTME

Tepecik-Çiftlik kazıları 2000 yılından beri İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Komisyonu'nca desteklenmektedir (2006 yılı Proje No.: 534/05052006). Kazılar Kültür Bakanlığı'nın izni, Niğde Müzesi'nin başkanlığı (Erol Faydalı, Fazlı Açıkgöz) ve Erhan Bıçakçı'nın bilimsel danışmanlığı ile sürdürülmektedir.

Tepecik-Çiftlik'te yontmataş endüstrisi Prof. Dr. Nur Balkan Atlı, Ar. Gör. Çiler Altınbilek-Algül, Ar. Gör. Semra Balcı (İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı), kemik alet endüstrisi Dr. Rosalia Christidou (CNRS), sürtmetaş endüstrisi Jaroslav Ridky (Prag Üniversitesi) ve çanak çömlek üzerindeki çalışmalar da Martin Godon (CNRS) tarafından sürdürülmektedir. Hayvan kemikleri Dr. Hylke Buitenhuis (Groningen Üniversitesi) ve Banu Öksüz (İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı), botanik örnekleri Dr. Rene Cappers; Henk Woldring (Groningen Üniversitesi), insan kemikleri ise Prof. Dr. Metin Özbek, Doç. Dr. Yılmaz Selim Erdal ve Ali Metin Büyükkara (Hacettepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü) tarafından incelenmektedir. Küçük buluntu ve çanak çömlek çizimleri Bengü Kılıçbeyli-Godon, Martin Godon ve Ayhan Cem Mutlu tarafından yapılmıştır.

Çalışmalarımızda gerek Niğde Müzesi'ni temsilen, gerek ekip üyesi olarak hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen Mahmut Altuncan'a da teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Balkan Atlı, N.

1994 *Néolithisation de l'Anatolie.* Varia Anatolica VII, De Boccard, Paris.

Balkan Atlı, N. - D. Binder

2001 "Les ateliers de taille d'obsidienne: fouilles de Kömürcü-Kaletepe 2000", *Anatolia Antiqua* 9: 193-205.

Balkan Atlı, N. - M.-C. Cauvin

1998 "1996 Yılı Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri Obsidien Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* XV/II: 219-231.

Bialor, P.

1962 "The Chipped Stone Industry of Çatal Höyük", *Anatolian Studies* 12: 67-110.

Bıçakçı, E.

2001 "Tepecik-Çiftlik (Niğde) Kazısı Işığında Orta Anadolu Tarihöncesi Kültürleri ile İlgili Yeni bir Değerlendirme", *TÜBA-AR* IV: 25-41.

2003 "Tepecik-Çiftlik. Un nouveau site en Anatolie centrale" *Dossiers d'Archeologie* 281 (Néolithique découverte d'un berceau anatolien): 42-47.

Binder, D.

2002 "Stones Making Sense: What Obsidian Could Tell About the Origins of the Central Anatolian Neolithic", F. Gérard - L. Thissen (yay.) *The Neolithic of Central Anatolia, Internal Developments and External Relations During the 9th-6th Millenie cal BC.*: 79-90. Ege Yayınları, İstanbul.

Caneva, I. - V. Sevin

2004 *Mersin-Yumuktepe a Reappraisal.* Congedo Editore, Lecce.

Cauvin, M.-C. - N. Balkan Atlı

1996 "Rapport sur les Recherches sur L'Obsidienne en Cappadoce, 1993-1995", *Anatolia Antiqua* IV: 249-271.

Coqueugniot, E.

2000 "Dja'de (Syrie), un village à la veille de la domestication (seconde moitié du IXe millénaire av. J.-J.)", J. Guilaine (yay.) *Premiers Paysans du Monde. Naissances des agricultures*: 61-79. Editions Errance, Paris.

French, D.

2005 *Can Hasan Sites 2. Can Hasan I: The Pottery.* The British Institute at Ankara, Monograph 32, London.

Garstang, J.

1953 *Prehistoric Mersin. Yümüktepe in Southern Turkey.* Clarendon Press, Oxford.

Gimbutas, M.

2001 *The Language of the Goddess.* Thames and Hudson, London.

Godon, M.

2005 "New Results and Remarks about Neolithic Pottery in Central Anatolia: A view from Tepecik-Çiftlik", *Colloquium Anatolicum* IV: 91-103.

Kuzucuoğlu, C.

2002 "The environmental frame in Central Anatolia from the 9th to the 6th millennia cal BC. An introduction to the study of relations between environmental conditions and the development of human societies", F. Gérard - L. Thissen (yay.) *The Neolithic of Central Anatolia*: 33-58. Ege Yayınları, İstanbul.

Lichter, C.

2005 "Western Anatolia in the Late Neolithic and Early Chalcolithic: the actual state of research", C. Lichter (yay.) *How Did Farming Reach Europe? Anatolian-European relations from the second half of the 7th through the first half of the 6th millennium cal BC. Byzas 2*: 59-74. Ege Yayınları, İstanbul.

Mellaart, J.

2003 *Çatalhöyük. Anadolu'da Bir Neolitik Kent.* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Öztan, A.

2002 "Köşk Höyük: Anadolu Arkeolojisine Yeni Katkılar", *TÜBA-AR* 5: 55-69.

Renfrew, C. - J. E. Dixon - J. R. Cann

1966 "Obsidian and Early Cultural Contact in the Near East", *Proceedings of the Prehistoric Society* 32: 30-72.

Silistireli, U.

1989 "Köşk Höyük'te Bulunan Kabartma İnsan ve Hayvan Figürleriyle Bezeli Vazolar", *Belleten* 53: 361-374.

Todd, I. A.

1966 "Preliminary Report on a Survey of Neolithic Sites in Central Anatolia", *Türk Arkeoloji Dergisi* 15.2: 103-107.

1980 *The Prehistory of Central Anatolia I: The Neolithic Period.* Studies in Mediterranean Archaeology, Vol. LX, Göteborg.

Türkecan, A. vd.

2004 *Upper Pleistocene Volcanism and Palaeogeography in Cappadocia, Turkey.* MTA-CNRS-TÜBİTAK 2001-2003 Research Programme N° 101Y109, MTA Report, Ankara.

Woldring, H.

2000 "Climate change and the onset of sedentism in Cappadocia", F. Gérard - L. Thissen (yay.) *The Neolithic of Central Anatolia*: 59-66. Ege Yayınları, İstanbul.

Woldring, H. - S. Bottema

2002 "The vegetation history of East-Central Anatolia in relation to archaeology: the Eski Acıgöl pollen evidence compared with the Near Eastern environment", *Palaeohistoria* 43/44: 1-34.

Yellin, J.

1997 "Miscellaneous Finds: The Obsidian Artifacts from Netiv Hagdud", O. Bar-Yosef - A. Gopher (yay.) *An Early Neolithic Village in the Jordan Valley Part I: The Archaeology of Netiv Hagdud*: 193-196. American School of Prehistoric Research Bulletin 43, Harvard University, Cambridge.

TEPECİK-ÇİFTLİK

Erhan BIÇAKCI - Ç. ALTINBİLEK ALGÜL -

S. BALCI - M. GODON

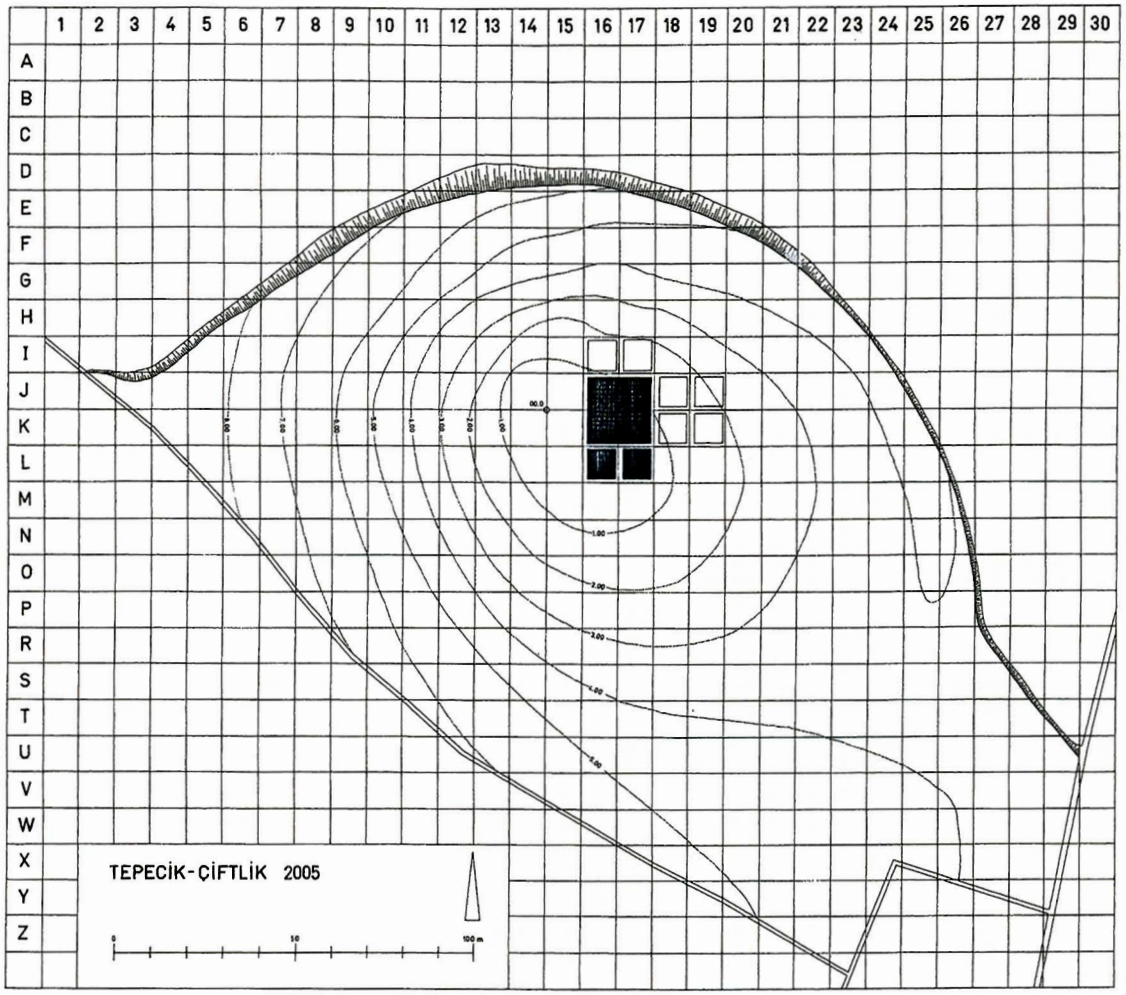

Fig. 1 - Tepecik-Çiftlik topoğrafik planı ve kazılan alanlar.

Fig. 2 - Höyüğün kuzeyden görünüşü; arkada Keçiboyduran Dağı (2.727 m).

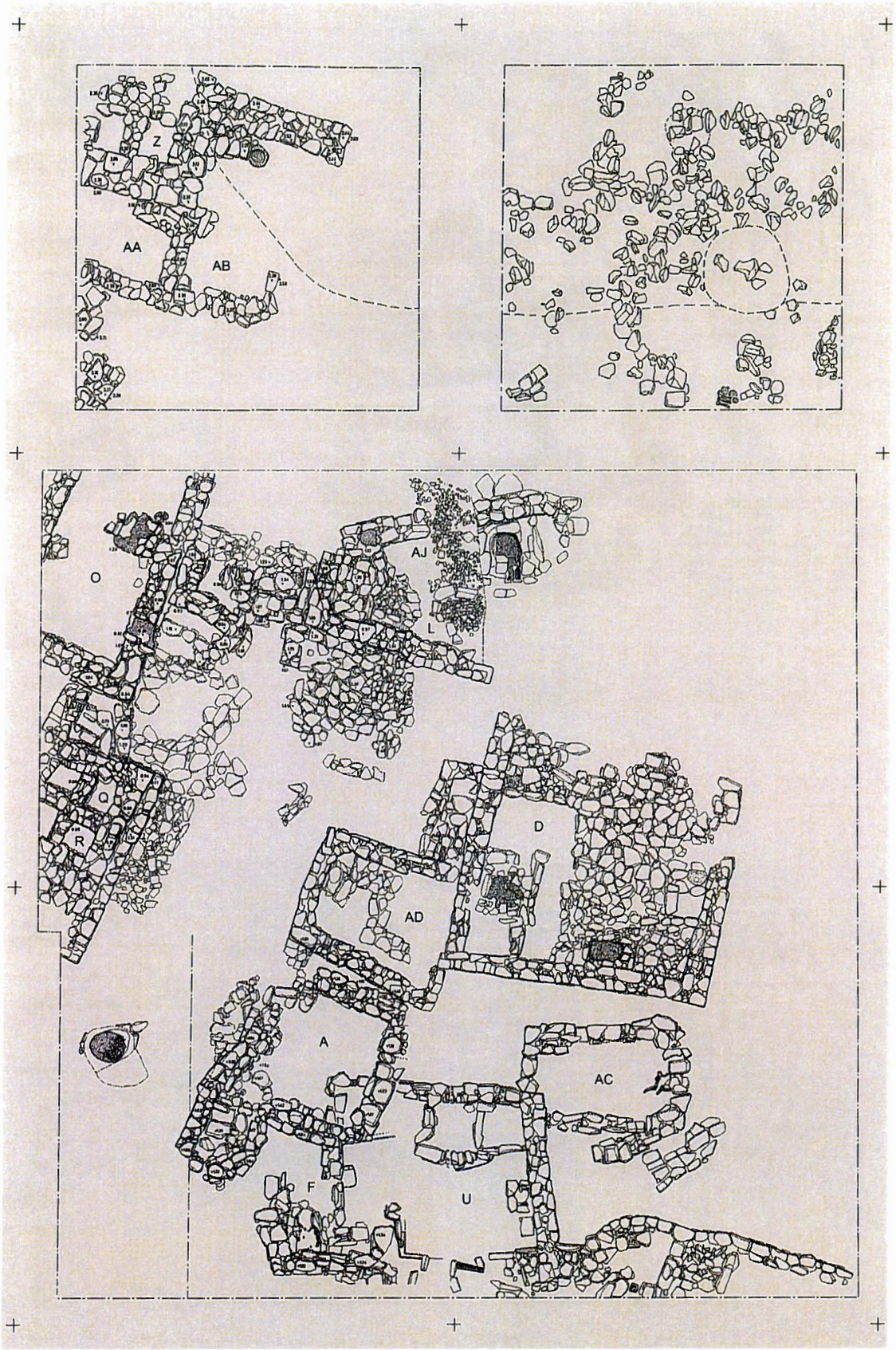

Fig. 3- Durum planı. 2000-2004 yılları arasında 16-17 I-K plankarelerinde kazılan alanlar.

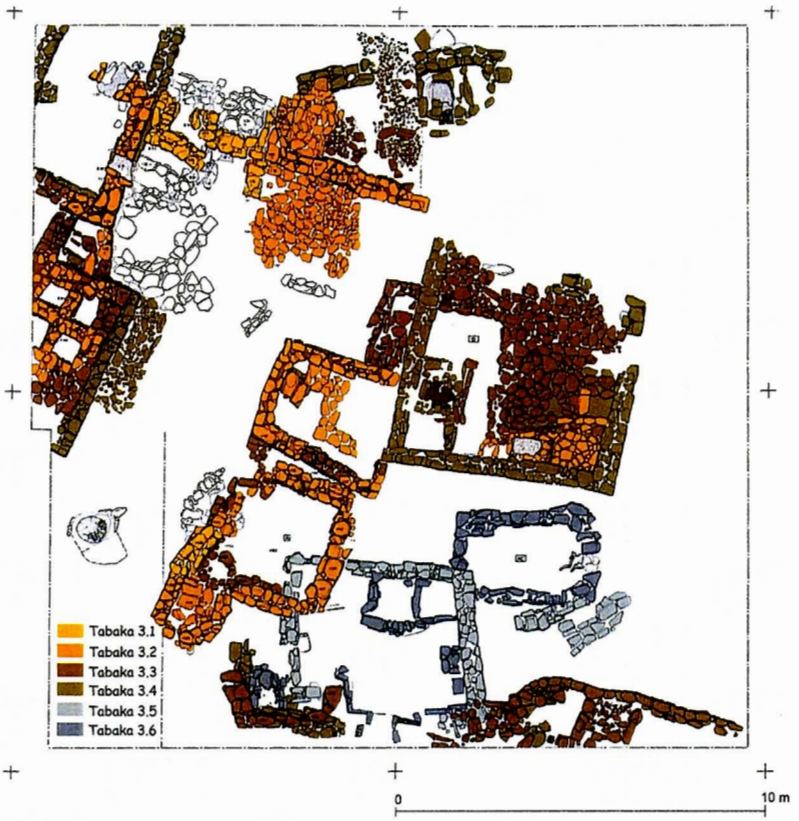

Fig. 4- Durum planı. 2005 yılı 16-17 J-K plankareleri.

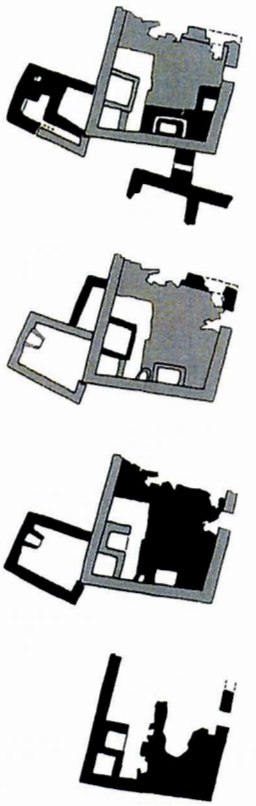

Fig. 5- 3. tabaka D-AD yapılarında yapı evreleri. Yeni inşa edilen yapı elemanları siyah, kullanımı devam eden yapı elemanları gri renkte taranmıştır.

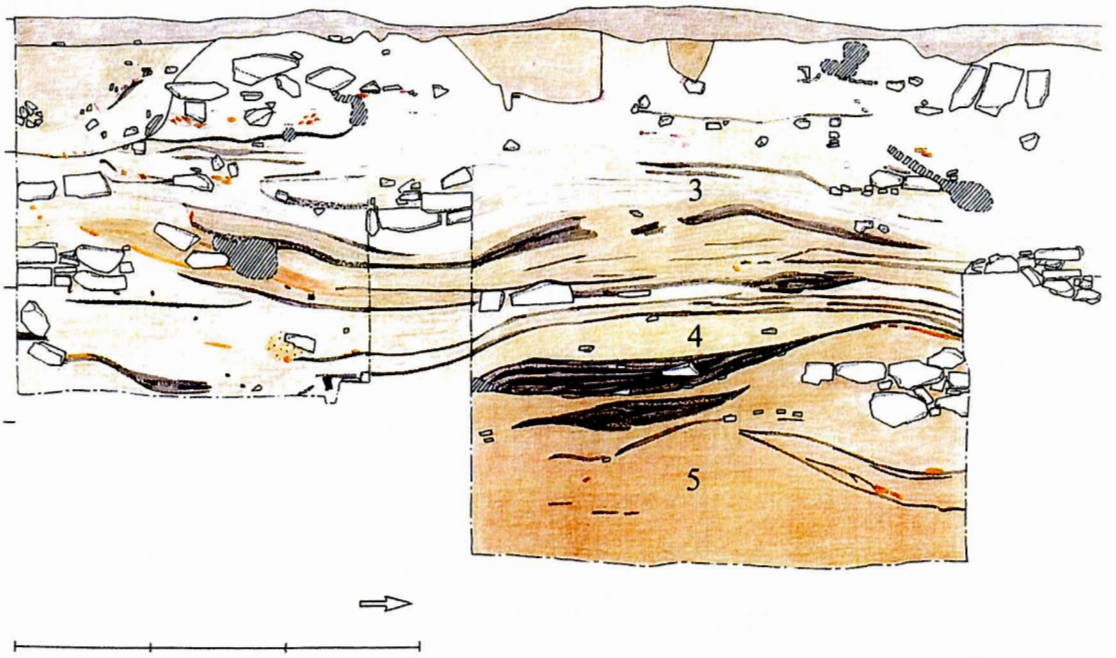

Fig. 6- 16K açması batı profilinde 3, 4 ve 5. tabakalar.

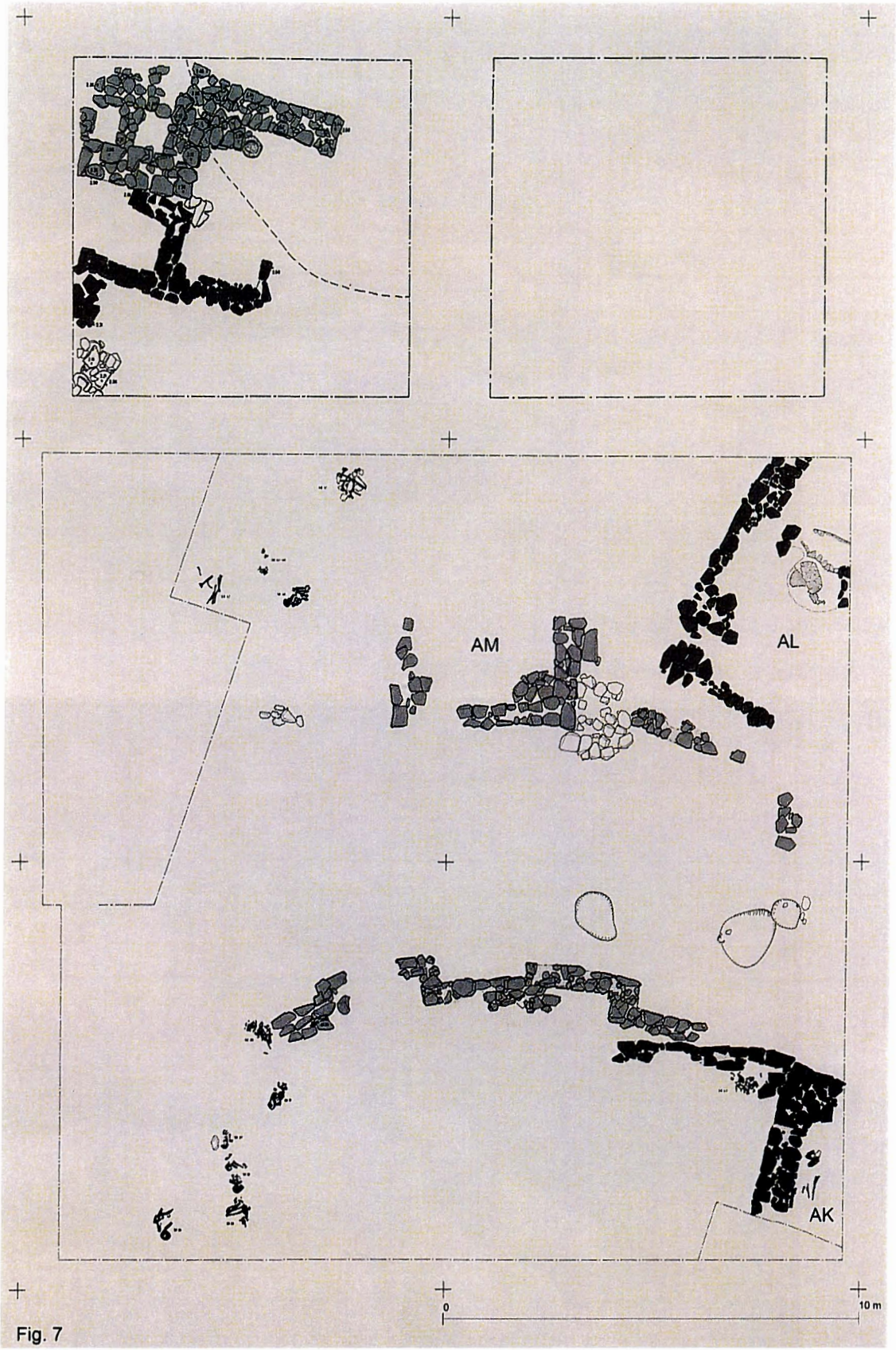

Fig. 7 - 4. tabaka durum planı.

Fig. 8- 16 J-K açmaları; O ve P-Q-R yapıları.

Fig. 9- P-Q-R ve O yapıları.

Fig. 10- O yapısının iki yapı evresi.

Fig. 11- P-Q-R yapısı.

Fig. 13- 17j açması; petek.

Fig. 12- P-Q-R yapısı.

Fig. 14- D ve AC yapıları.

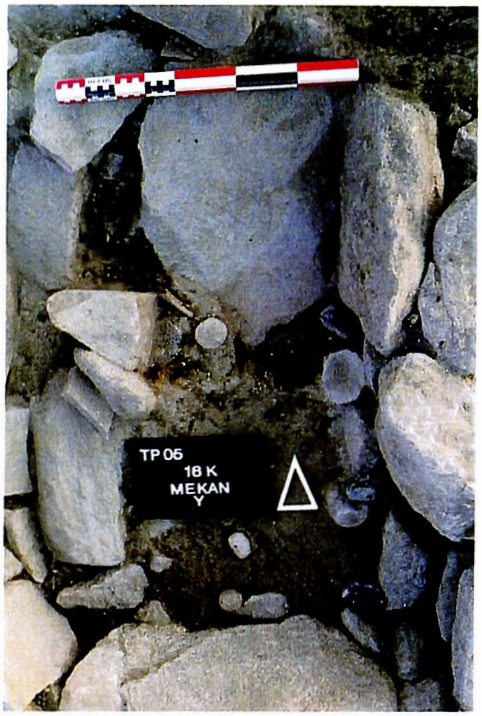

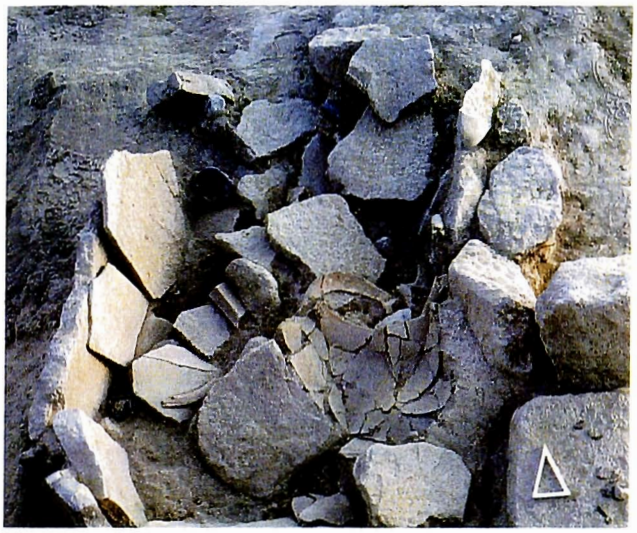

Fig. 16- 16K açması; işlik.

Fig. 15- 16K açması; işlik.

Fig. 17- 16K açması; detay.

Fig. 18- 16K açması 3. tabaka duvarlar ve 4. tabakaya ait gömütler.

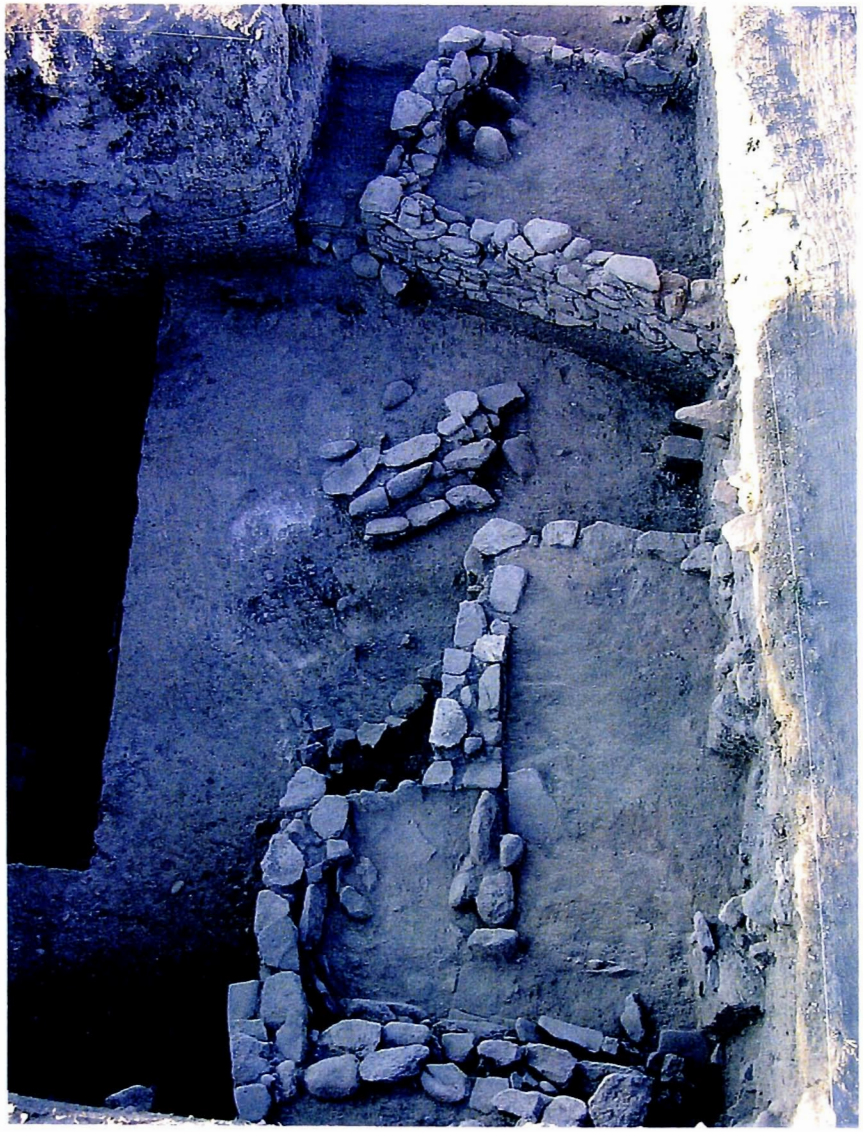

Fig. 19- 16K açması 3. tabaka U, Y ve AD mekanlar, 4. tabaka, derin açma (5. açma).

Fig. 20 – 4. tabaka, çömlek içi bebek gömütü.

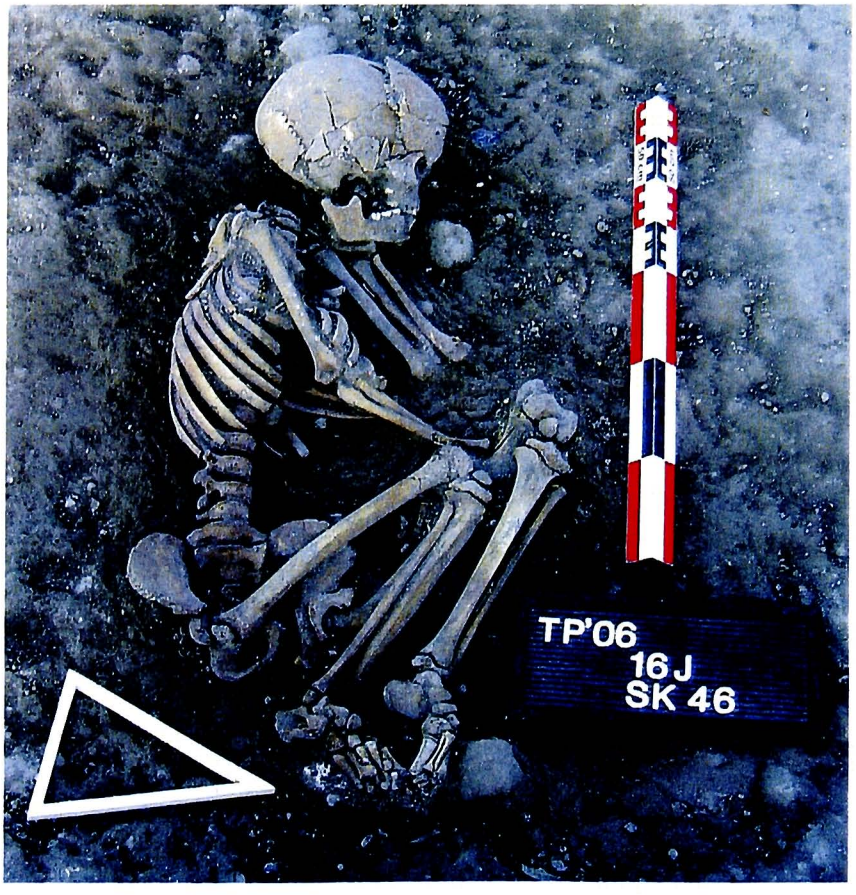

Fig. 21 – 4. tabaka *hocker* gömüt.

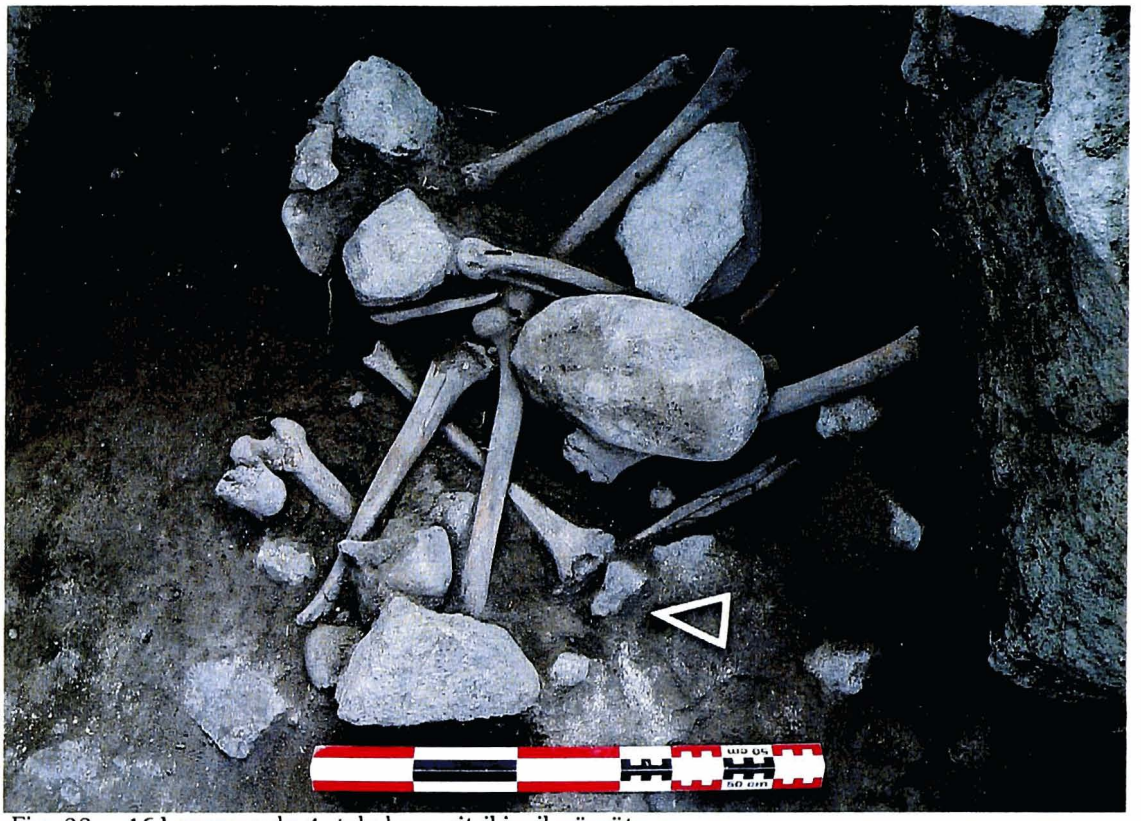

Fig. 22 – 16J açmasında 4. tabakaya ait ikincil gömüt

Fig. 23 – 171 açmasında gövdelerinden ayrılmış üç kafatası ve uzun kemikler.

Fig. 24 – 16K plankaresinde derin açma; 5. tabaka ve fırın tabanı

Fig. 25 – 16K plankaresinde derin açma; bir arada bulunan ok ve mızrak uçları (kil mühür de bu buluntu topluluğunun yanında bulundu)

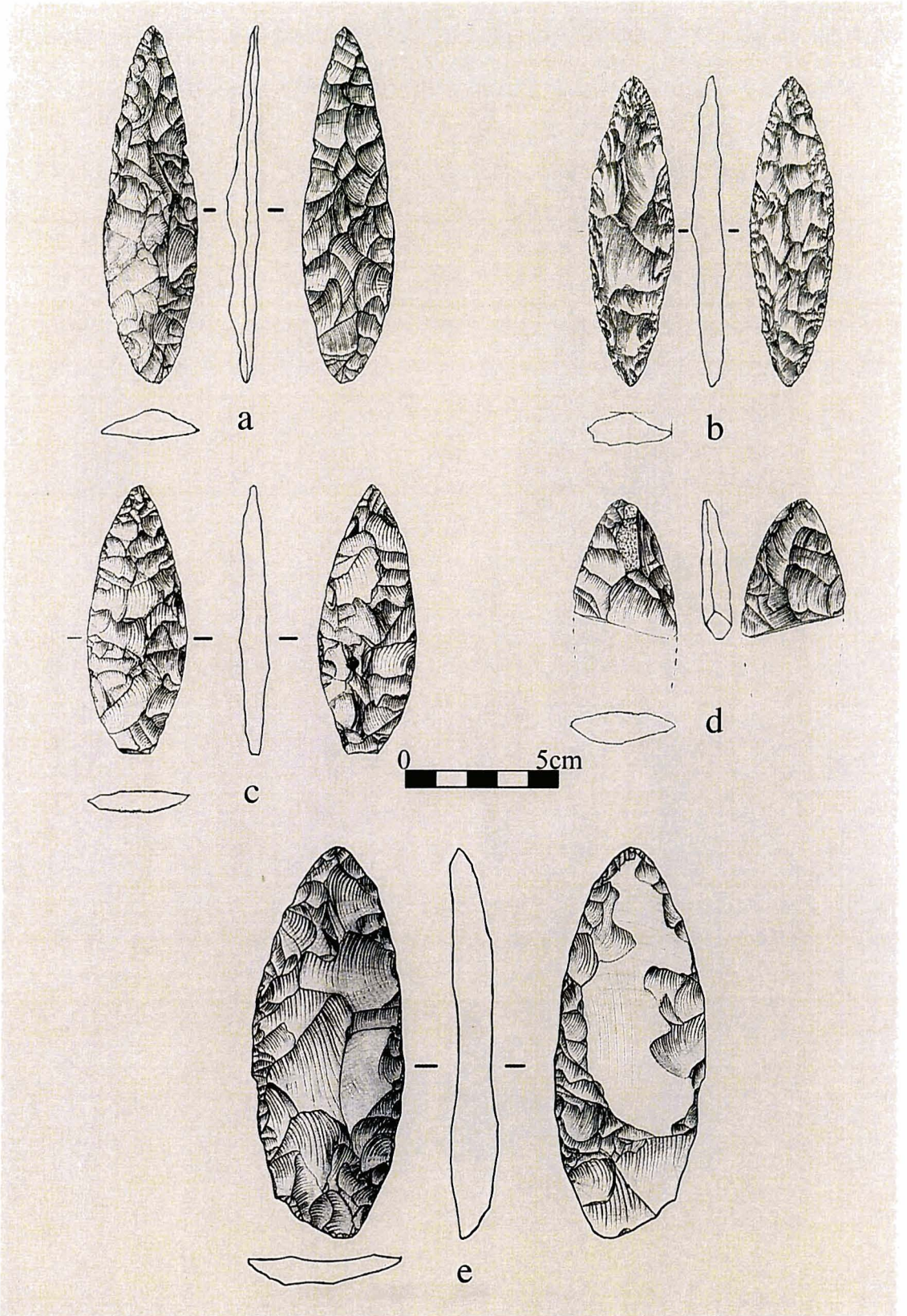

Fig. 26 - Büyük yongalardan yapılmış, iki yüzü dışbükey kesitli ve bir yüzü dış bükey, bir yüzü düz kesitli, iki yüzü baskı düzeltili aletler: a, c-d) 5. tabaka; b, e) 3. tabaka alt evresi. Çizimler M. Godon, L. Slimak (b)

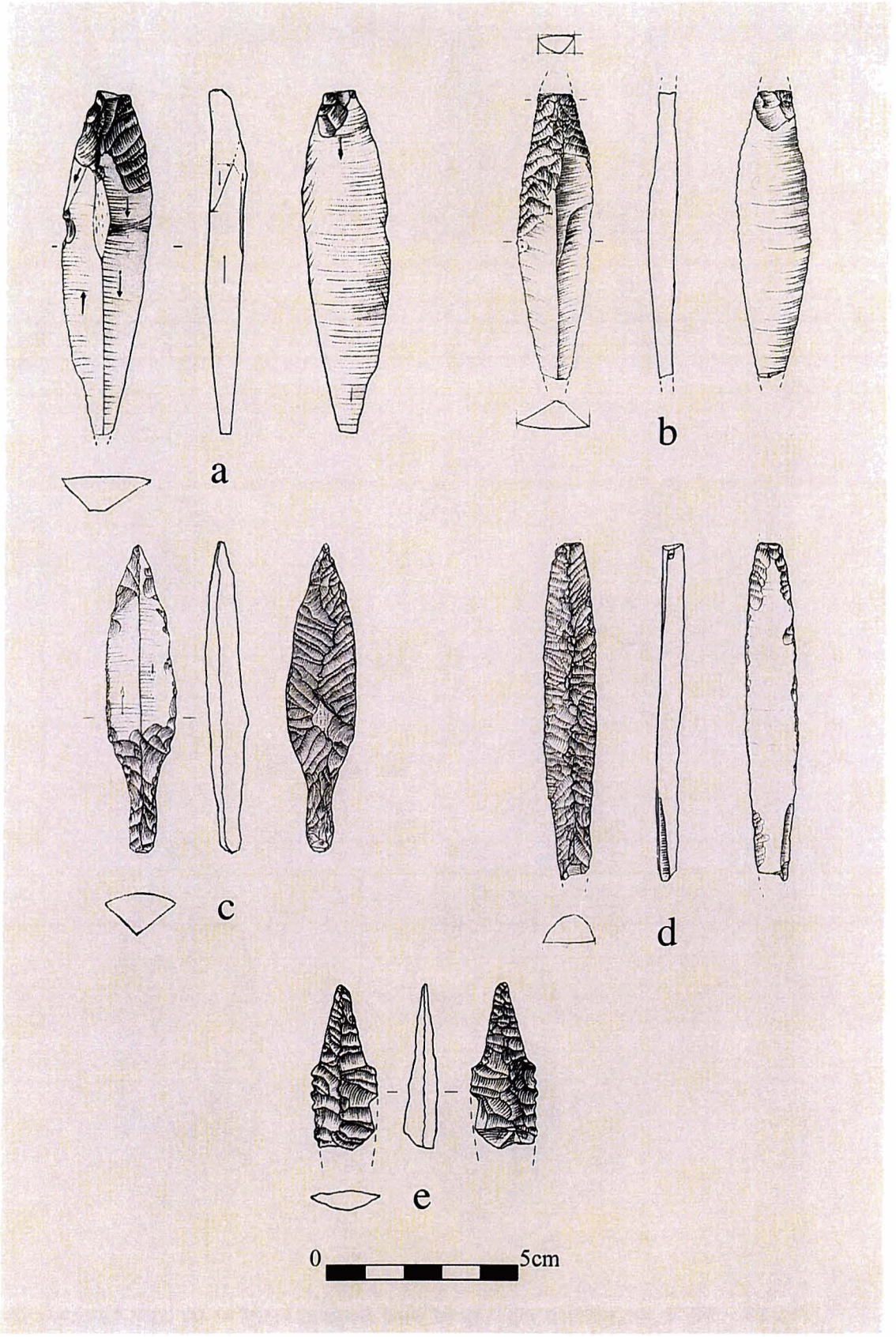

Fig. 27 – İki vurma düzlemli uçlar: a-b) 3. tabaka; c, e) 5. tabaka; d) 2. tabaka.

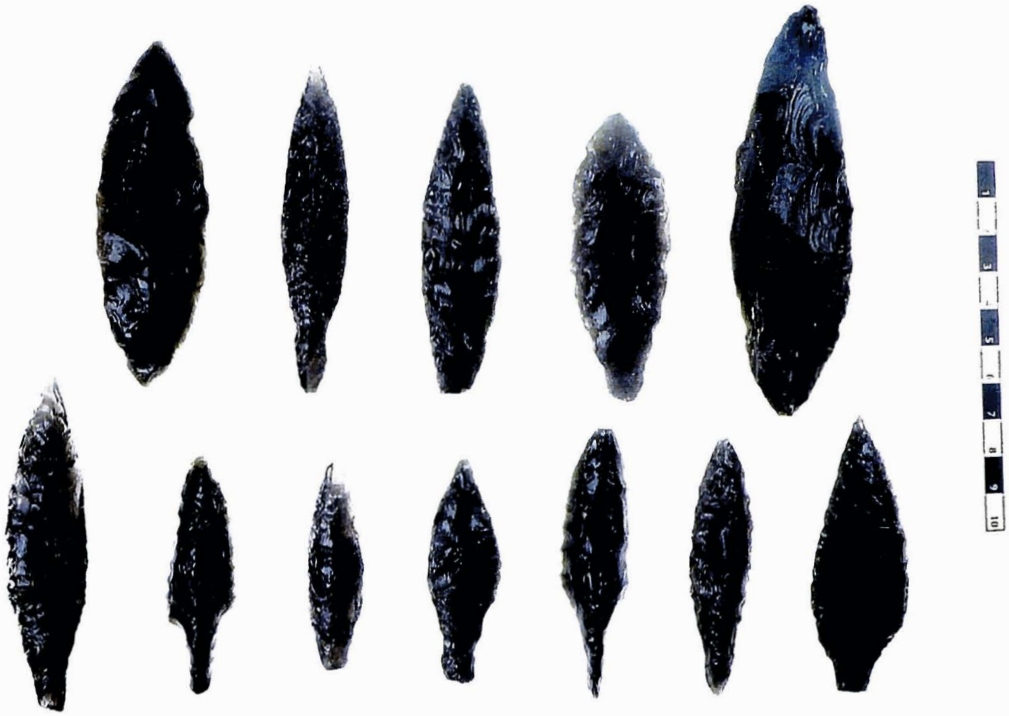

Fig. 28 - 4. tabaka obsidyen uçlar.

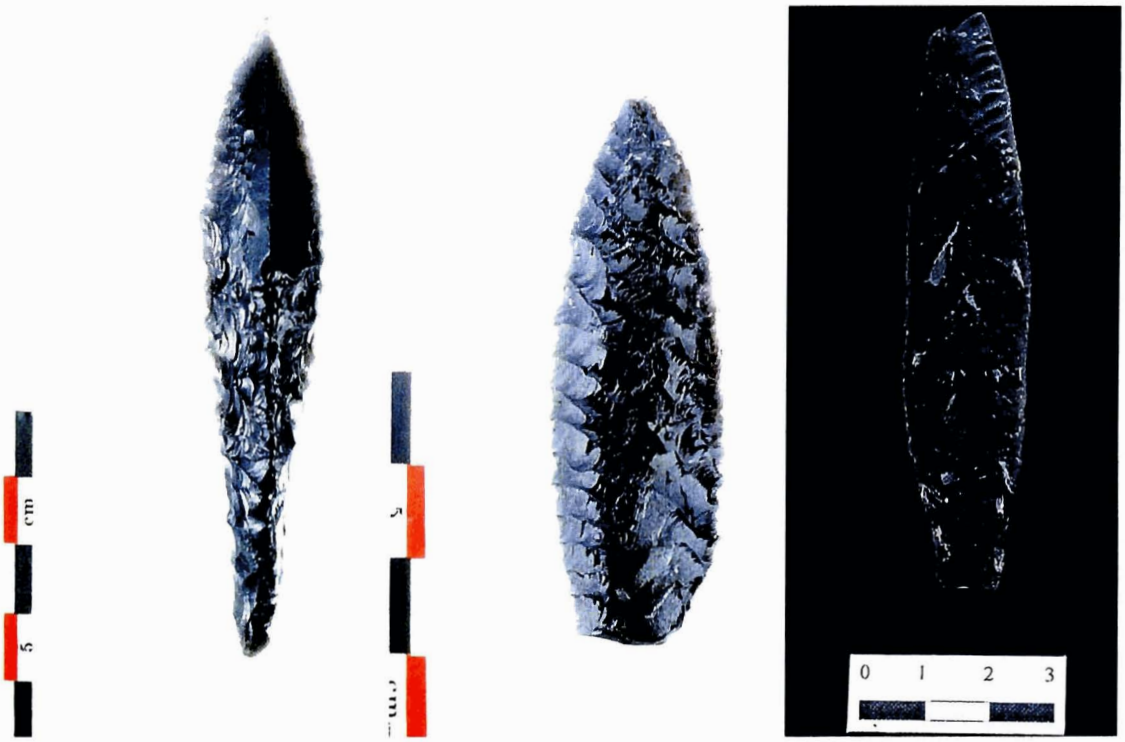

Fig. 29 - 3. tabaka, İlk Kalkolitik, obsidyen uçlar.

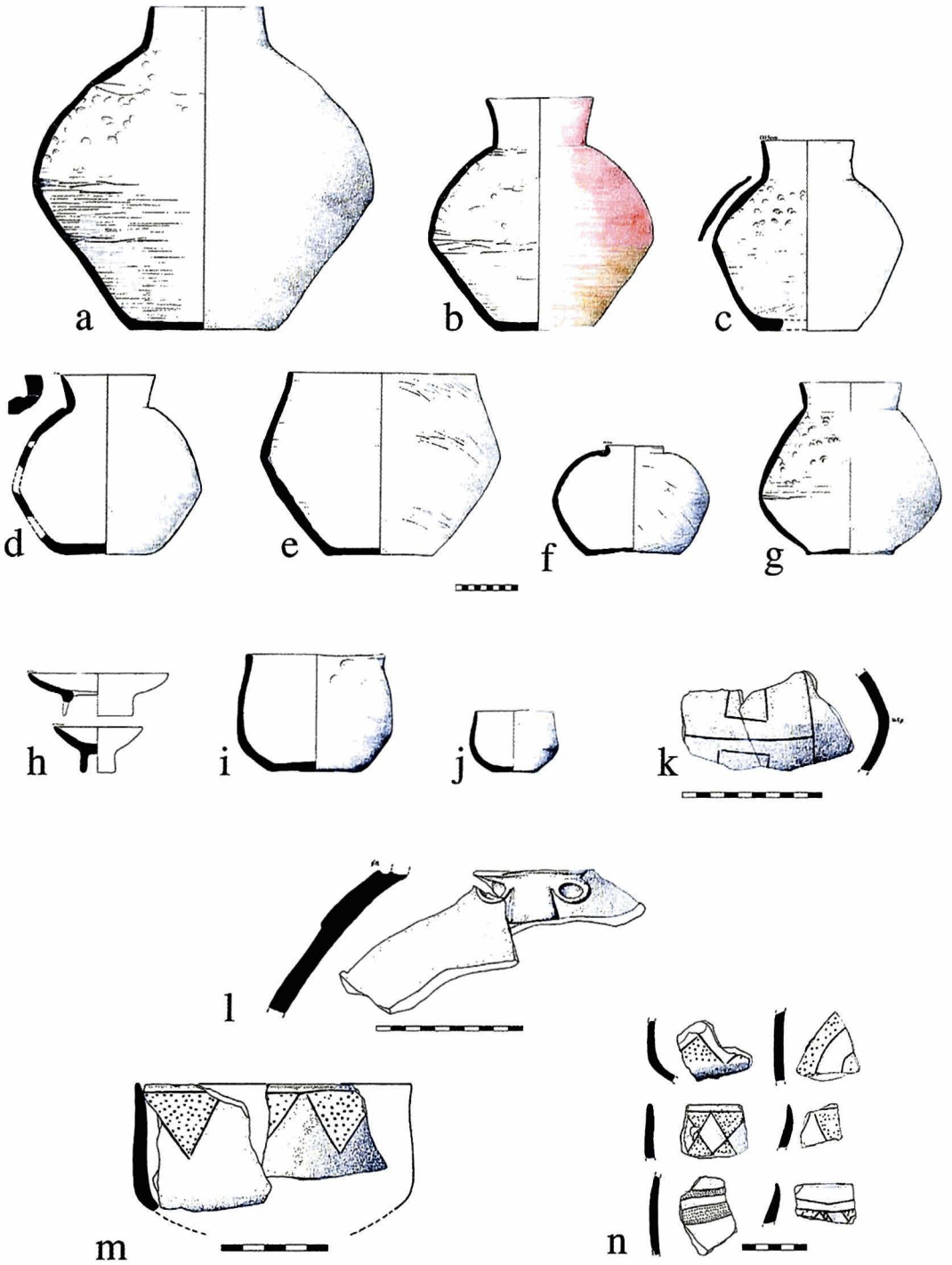

Fig. 30 – Kalkolitik çanak çömlek çizimleri: a-f) 2 ve 3. tabakalardan sepet içinde kalıplanmış çanak çömlek örnekleri; b) Kırmızı astarlı çömlek; f) Siyah açkılı dar ağızlı çömlek; g) Sepet dışında kalıplanmış omurgalı siyah kap; h) 3. tabakadan kırmızı astarlı kaplar; i-j) 3. tabakadan, kaba maldan yapılmış çanaklar; k) 3. tabakadan, siyah astarlı, omurgalı, kazı bezemeli kap parçası; l) 2. tabakadan, sıvazlanarak kabartılmış bezemeli boyunlu çömlek parçası; m-n) 2. tabakadan kazı ve yiv bezekli çanak parçaları.

Fig. 31 - 2. tabakadan siyah açkılı, kazı bezemeli omurgalı kap.

Fig. 32 - Orta Kalkolitik, 2. tabaka meyvelik.

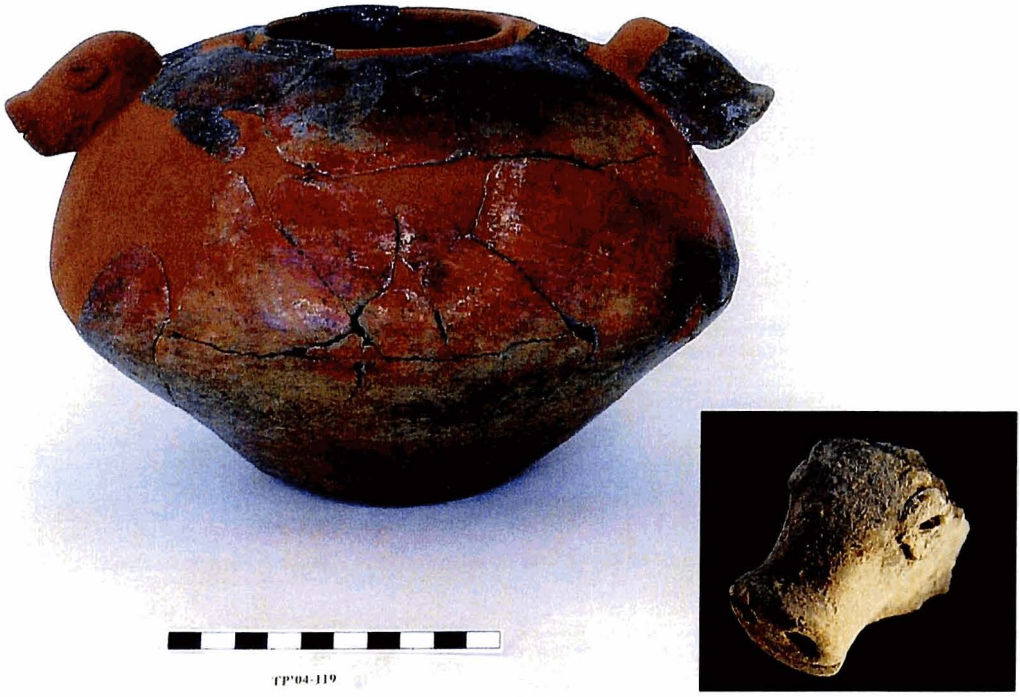

Fig. 33 - 3. tabakadan boğa başı biçimli tutamakları bulunan kırmızı astarlı omurgalı kap.

Fig. 34 - 3. tabakadan sepette kalıplanmış kırmızı astarlı çömlek.

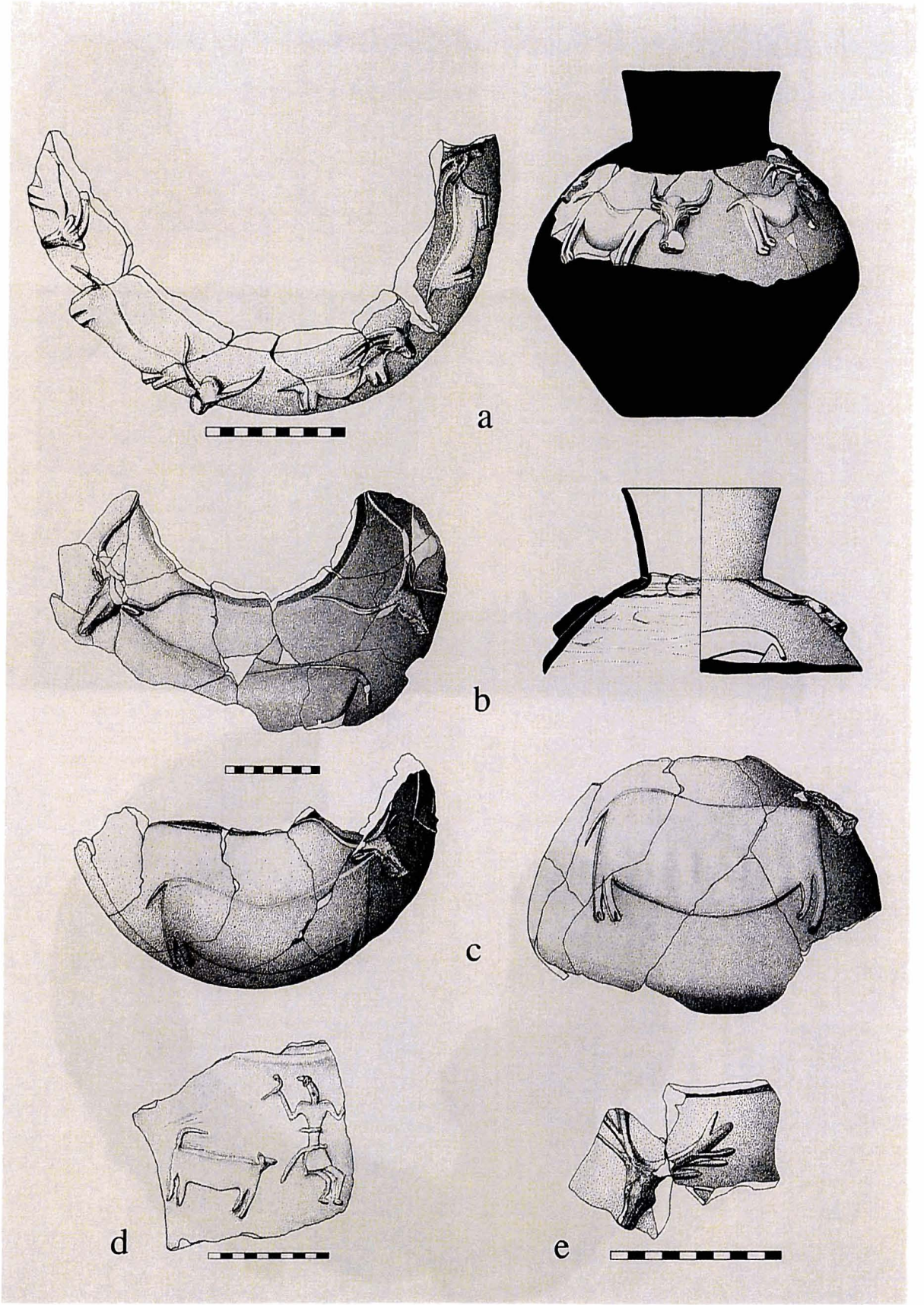

Fig. 35 – 3. tabakanın son evresinden kabartma bezemeli kaplar.

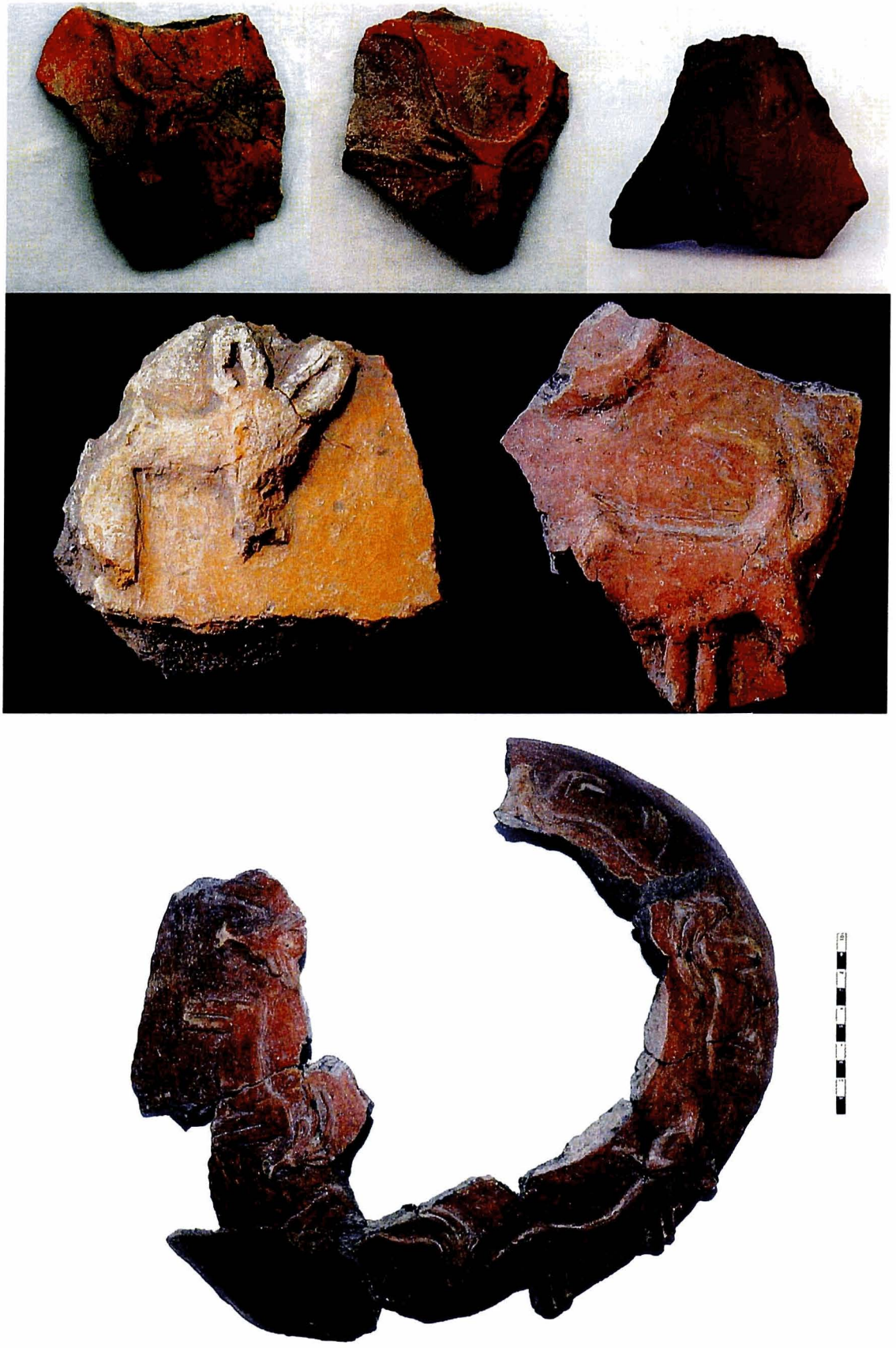

Fig. 36 – 3. tabaka kabartma bezemeli kap parçaları.

Fig. 37 - 3. tabaka kabartma bezemeli kap parçası.

Fig. 38 - 3. tabaka kabartma bezemeli kap parçası.

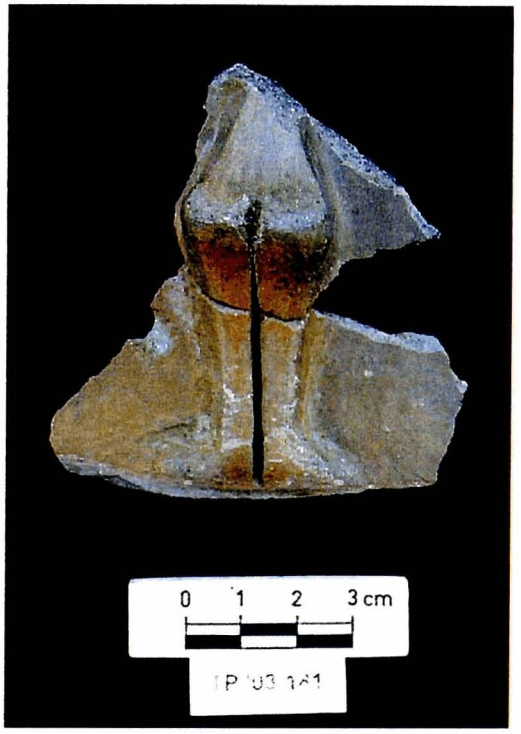

Fig. 39 – 3. tabaka, antropomorfik bezeme.

Fig. 39 – 3. tabaka, antropomorfik bezeme.

Fig. 41 - 3. tabaka kabartma bezemeli kap parçası.

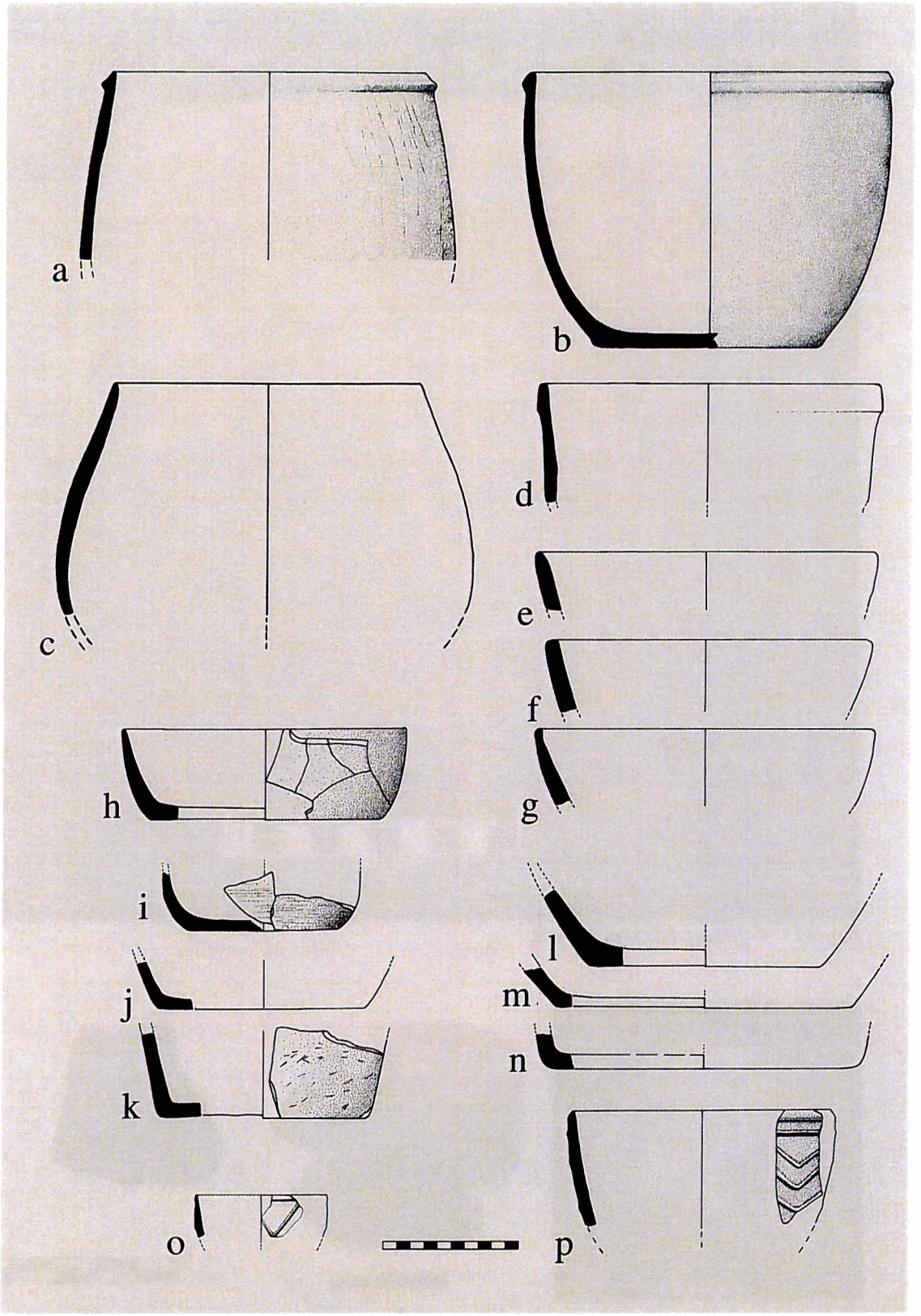

Fig. 42 – 5. tabaka çanak çömleği: a-b, d) Dudak altında sıvazlanarak kabartılmış çizgi yiv bezemeli ağızlar; c) Yüzeyi düzeltilmiş dar ağızlı kap; e-g) Yüzeyi düzeltilmiş açık formlar; h-i) Tabaklar; k) Yoğun bitkisel katkılı kap; l-n) Düz dipli kaba mallar; o-p) Sıvazlanarak kabartılmış zigzag bezemeli kaplar.

Fig. 43 – 4. tabaka Neolitik çömlek.

a b c

Fig. 44 – Neolitik mallar: a) 4. tabaka Neolitik çömlek; b) 5. tabakanın üst kesimlerinden, sıvazlanarak kabartılmış zig zag bezemeli çanak parçası; c) 5. tabakadan, kapalı bir forma ait baskı bezemeli çanak parçası.

Fgi. 45 – 4. tabaka Neolitik çanak.

Fig. 46 – 4. tabaka, Neolitik, boyunlu çömlek.

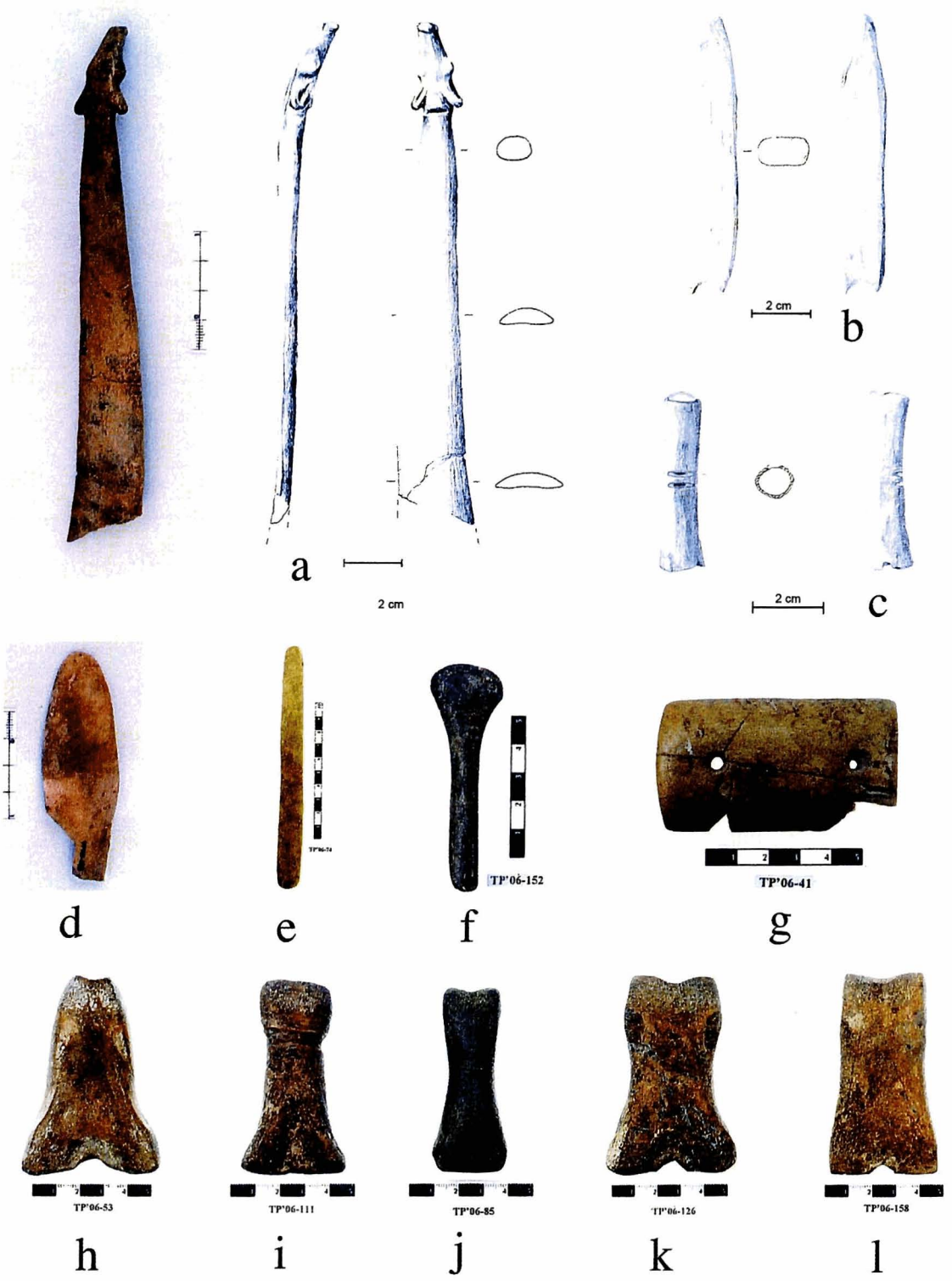

Fig. 47 – 3. tabakadan kemik eşyalar: a) "buzağı" başlı kemik nesne; b) Baskı aleti?; c) Düdük; d) Kaşık; e) Baskı aleti; f) Spatula; g) "Bileklik"; h-l) *Phalanx* idoller .

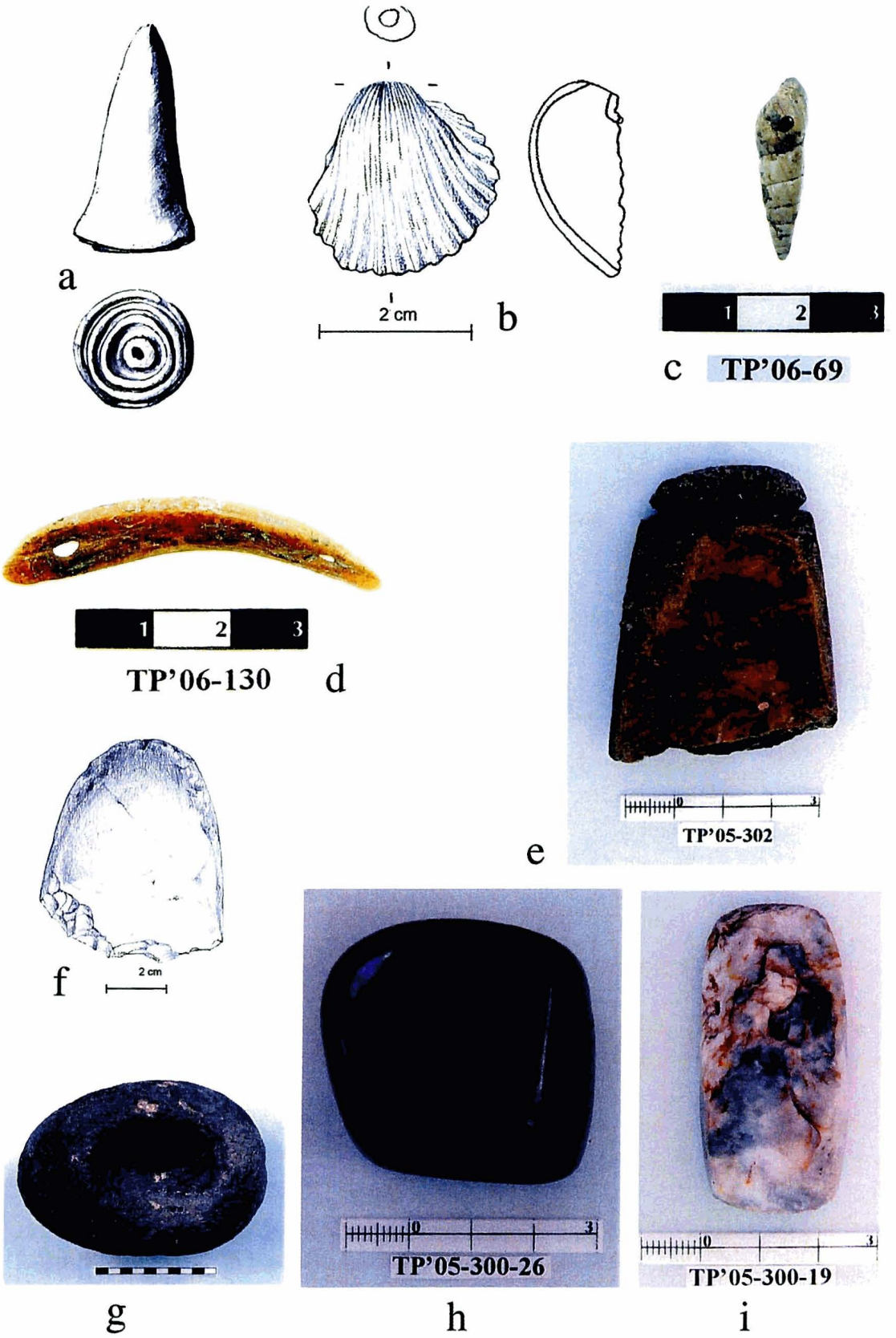

Fig. 48 – 5. ve 3. tabakalardan çeşitli buluntular: a) 5. tabakadan kil mühür (pintadera); b-c) 3. tabakadan kabuk süs eşyaları; d) 3. tabakadan diş süs eşyası; e-i) 3. tabakadan çeşitli sürtmetaş aletler

Fig. 49 – 3. tabaka, İlk Kalkolitik, kireçtaşı, bitmemiş durumda ufak heykel.